

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית

קרח תש"ב (חלק ב)

שבת ראש חודש תמוז

מִשֶּׁה אָמַת וְתוֹרָתוֹ אָמַת, וְהֵם בְּרָאִים

- בכל ראש חודש אומרים עדת קרח מִשֶּׁה אָמַת וְתוֹרָתוֹ אָמַת •
- קדושת לוי: ביאור הסיבה שהצדוקים רצו לקלקל חשבון קידוש החודש של בית דין • קדושת לוי: ביאור המשנה דמולד הלבנה פעמים בא בארוכה ופעמים בקצרה, לפי שתלוי בגזירת בי"ד שלמטה • שורש טעותו של קרח, ממה שלמד מענין קידוש החודש ע"י בית דין שלמטה • קדושת לוי: ביאור הגמרא כי הוא חֲכַמְתְּכֶם וּבִינְתְּכֶם לְעֵינֵי הָעַמּוּם, זו חשבון תקופות ומזלות • בקשת דוד המלך שידעו שנמחל לו העון, להורות תשובה ליחיד • תשובה אינו תלוי בזמן, וברגע אחת אפשר לזכות לתשובה • הנהגת מערכות שמים וארץ וכל הטבעיים נמסר ביד בי"ד שלמטה, חוץ מענין הגאולה שהוא רק ביד הקב"ה • לעתיד יזכו ישראל להשגות גבוהות לאין קץ, ואשרי חלקו למי שיוכה לזה •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ד לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדש

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנדב זיין רופט: 1-718-388-5519 | אויטאמאטיש דורך קרעדיט קארד: 845-366-2793 #1700

40 מינוט מתוך 60 קכ"א *

לשון קדש - קונטרס ערה (חלק ב)

לשון קדש:		ארץ ישראל: 072-3275205	קול אוצר יהודא	ברוקלין: 718-298-4641
ענגלאנד: 0330-350-3110		פעקס: 718-650-2970	ארץ ישראל: 072-3333419	
דרוק 1 דערנאך 972 פאר די רעקארדינג פון די וואך.		פאר הערות דרוק 3	16→4→520.2	

• וְהָם יַעֲלוּ לְזָכְרוֹן •

לע"נ הרה"ח ירא ה' מרים, חסיד נאמן מרביה"ק זי"ע

רבי ישראל זאב ז"ל

אקערמאן

ב"ר אברהם יוסף ז"ל

נפטר ד' תמוז תשס"ג

הרה"ח המפורסם, פעל גדולות ונצורות למען הכלל והפרט,
ובמיוחד למען שמירת בתי חיים בעולם

רבי צבי ז"ל קעסעסענבוים

בן הרה"ח ר' שמואל ז"ל

נפטר כ"ז סיון תשע"ג

האשה החשובה נודעת בצדקותיה, לחמה נתנה לרעבים
וחזקה רוח נשברה, הקדישה ימיה לעוור בבית רביה"ק זי"ע

מרת חיה בילא ע"ה

בת ר' ברוך ז"ל מסאטמאר

אשת הרה"ח ר' אלי' דוד הלוי מירנויער ז"ל

נפטרה ב' תמוז תשנ"ד

הרה"ח המרומם, שוקד בתורה בהתמדה רבה, והרבה
פעלים למצות ביקור חולים, ולהחזקת מוסדות התורה
תלמיד נאמן מרביה"ק זי"ע וכתב הרבה מדברי תורתו

רבי יחזקאל שרגא ז"ל כהנא

בן הרה"ח ר' צבי אלימלך הכהן ז"ל

נפטר כ"ט סיון תשע"ה

האשה החשובה והצנועה

מרת שרת ע"ה עקשטיין

בת הרה"ח ר' יהושע ז"ל גפן (ווינשטאק)

נפטרה ז' תמוז תשס"ב

האשה החשובה והצנועה

מרת מרים ע"ה ב"ר יקותיאל יודא ז"ל

אשת הרה"ח ר' אליעזר וואלדמאן ז"ל

נפטרה ב' ד"ח תמוז תשע"ז

האשה החשובה והצנועה, מרת

מרים ע"ה פריעדמאן

ב"ר אברהם ז"ל

אשת הרה"ח רבי יחזקאל שרגא ז"ל

נפטרה ג' תמוז תשס"ב

הרה"ח רבי

משה אפרים

ב"ר ארי' ז"ל

הערשקאוויטש

KolSatmar.com

קושיא ה

להבין המדרש, מה ראה קרח, פרשת פרה אדומה ראה
ס'איז ידוע דער מדרש, מה ראה קרח לחלוק על משה, פרשת פרה אדומה ראה.
(ה) [ס'איז] א מדרש פליאה.

הקדמה לקושיא ו-ז

בגמרא סנהדרין: קראי מועד, שידעו לעבר שנים ולקבוע חדשים. אנשי שם, שהיה להם שם בכל העולם
ויקמו לפני משה ואנשים מבני ישראל [חמשים ומאתים, נשיאי עדה] קראי מועד,
אנשי שם.
זאגט די גמרא אין סנהדרין*, קראי מועד, שידעין לעבר שנים ולקדש חדשים.
קראי מועד אנשי שם, שיש להם שם בכל העולם.
אזוי זאגט די גמרא.

קושיא ו

יש להבין מה שייך זה לענין מחלוקתו של קרח, מה שידעו לעבר שנים ולקדש חדשים
(ו) לכאורה וואס דערציילט ער מיר דא אז זיי האבן געקאנט מקדש החדש זיין,
וואס א שייכות האט עס דא מיט דעם, מיט דעם ענין וואס קרח האט דא
צוזאמגענומען [ר"נ איש, ובענין] די מחלוקה פון קרח'ן, [דעם] אז זיי קענען מעבר
חדשים זיין.
און אז ער דערציילט אויפן גרויסקייט [של הר"נ איש], קאן מען דאך זאגן אנדערע
גרויסקייטן. וואס דארף ער 'דאס' זאגן בפרטיות.

קושיא ז

גם להבין מאמרם שהיה להם שם בכל העולם, וכי האיד ידעו כל העולם מהם, ואף האומות
(ז) און [מה שדרשו] אנשי שם, שיש להם שם בכל העולם. [גם בזה צריך ביאור] וויאזוי
האבן זיי עפעס א שם 'בכל העולם'.
[און אויב] ער מיינט נאר דא צווישן אידן, זאל ער זאגן שם 'בישראל', זיי [אידן]
זענען דאך נאר געווען אין די מדבר [במקום אחד, און] די וועלט איז דאך גאר [כולל גם]
אומות העולם, ווער האט דען געוואוסט אין די וועלט וואס ס'טוט זיך אין די מדבר.
וואס הייסט [שיש להם] שם 'בכל העולם', וואס עפעס אנשי שם'.

יא

קושיא ח, ט, י, יא

בגמרא סוטה: ב'רב' בישר, רב לכם בני לוי. וב'רב' בישרוהו,
רב לך. ופירש"י שמדקדקין עם צדיקים כחוט השערה
[ובענין הפסוק] ויאמר אליהם [משה] רב לכם בני לוי.

* בגמרא סנהדרין (ק): ויקמו לפני משה ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים, מיוחדים שבעדה. קראי מועד,
שהיו יודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים. אנשי שם, שהיה להם שם בכל העולם.

זאָגט די גמרא אין סוטה^ב, בָּרַב בִּישׁוּר, בָּרַב בִּישְׁרוּהוּ. ער האָט מִבִּישׁוּר געווען דאָ
[פאַר] זיי [בלשון] 'רַב' לָכֶם, און מ'האָט אים אויך מִבִּישׁוּר געווען [בלשון] 'רַב' לָךְ.

יב

ויש להבין שייכות ב' בשורות אלו, והאידם הם מדה כנגד מדה

(ח) נו [לכאורה] וואָס איז דאָס עפעס אַ באַצאָלדונג [על מה שאמר רב לָכֶם], וואָס עפעס
[איז] דאָ מדה כנגד מדה. ווייל ער האָט געזאָגט דעם 'וואָרט' 'רַב' לָכֶם].

יג

ובכלל למה יגיע לו איזה עונש על אומרו רב לָכֶם, וכי איזה פנים יש בזה

(ט) און רש"י זאָגט [על הגמרא]^ג, ווייל מ'איז מדקדק עם צדיקים כחוט השערה.
[וקשה בכלל הענין] וואָס האָט ער עפעס געזינדיגט מיט דעם, וואָס האָט ער דען
געזאָגט מיט דעם רַב לָכֶם.

יד

וכן לפירש"י בחומש, שאמר משה דבר גדול אמרתי לכם, יש להבין מהו החסרון

באמירה זו, וגם האידם הוא מדה כנגד לשון זה עם מה שנאמר לו 'רַב לָךְ'

(י) רש"י [על התורה] זאָגט [בדרך] פֶּשֶׁט^ד [בביאור הלשון] 'רַב לָכֶם' בְּנֵי לֵוִי, דָּבָר גָּדוֹל
אמרתי לכם, איך האָב ענק געזאָגט אַ דָּבָר גָּדוֹל.
נו האָט ער דען נישט געזאָגט אַ דָּבָר גָּדוֹל, [ואם כן גם לפירושו צריך ביאור] 'נאָךְ
וואָס' איז אים עפעס געקומען [איזה עונש על לשון זה].

טו

און וואָס איז דער רַב לָךְ [שבפרשת ואתחנן, ששילם לו על זה], וואָס איז עפעס מִדָּה
כְּנֶגֶד מִדָּה (וכדלעיל באות יב). [ולהבין זאת גם לפי הפשט של רש"י 'דבר גדול' אמרתי לכם].

טז

גם צ"ב מה שבינו לשונות אלו בלשון 'בשורה' דייקא

(יא) און וואָס איז דער [לשון] בִּישְׁרוּהוּ, וואָס אַ בִּישְׁרוּהָ איז עס, [אַז] מ'האָט אים
'מִבִּישְׁוּר' געווען [בלשון רַב לָךְ, וכן מה שהוא 'בישר' לבני לוי רַב לָכֶם].

כ

הקדמה לקושיא יד-טו

בגמרא: רבה בר בר חנה שמע במקום בלעית קרח שהם אומרים מִשֶּׁה אָמַת

וְתוֹרָתוֹ אָמַת וְהֵם בְּדָאִים, ושכן אומרים בכל ל' יום, ופירש"י בראש חודש

די גמרא זאָגט אין פרק המוכר את הספינה^ה, דאָרט וואו יענער [ההוא טייעא] האָט

^ב בגמרא סוטה (יג): וַיֹּאמֶר ה' אֵלֵי רַב לָךְ (ואתחנן ג, כו). אמר רבי לוי, ברב בישור, ברב בישרוהו. ברב בישור, רַב
לָכֶם [בְּנֵי לֵוִי]. ברב בישרוהו, רַב לָךְ.

^ג ברש"י סוטה (שם): ברב בישור. את בני מחלקותו, רַב לָכֶם בְּנֵי לֵוִי. והקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט
השערה, ונענש באותה מדה.

^ד ברש"י בפרשתן (טז, ז): רַב לָכֶם בְּנֵי לֵוִי. דבר גדול אמרתי לכם. ולא טפשים היו שכך התרה בהם וקבלו עליהם
לקרב, אלא הם חטאו על נפשותם וכו'. וקרח שפקח היה מה ראה לשטות זה, עינו הטעתו, ראה שלשלת גדולה
יציאה ממנו, שמואל ששקול כנגד משה ואהרן. אמר בשבילו אני נמלט, וכ"ד משמרות עומדות לבני בניו כולם
מתנבאים ברוח הקודש, שנאמר (דברי הימים א' כח, ה) כָּל אֶלֶה בָּנִים לְהִימָן, אמר אפשר כל הגדולה הזאת עתידה
לעמוד ממני ואני אדום, לכך נשתתף לבוא לאותה חזקה ששמע מפי משה שכולם אובדים ואחד נמלט, אָשֶׁר
יָבֹהֵר ה' הוּא הַקָּדוֹשׁ, טעה ותלה בעצמו. ולא ראה יפה, לפי שבניו עשו תשובה. ומשה היה רואה. ונעיין להלן
אות כו, דנוגש הערה זו גם לשם].

אים געוויזן [לרבה בר בר חנה] דעם פלאץ פון [בליעת] קרח, האָט ער געהערט, יעדן ראש חודש זענען זיי [מהדר להו גיהנם] כְּבֶשֶׂר בְּקִלְחָתִי, מ'איז זיי דן יעדן ראש חודש, און זיי זאגן משה אמת ותורתו אמת - קרח ועדתו זאגן [דאָס] - וְהֵם בְּדָאִים.

כא

ויש להבין למה דייקא בראש חודש אומרים כן,
דמשמע שיש שייכות לחמאם עם ענין ר"ח

(ד) פרעגט מען די קשײא, פארוואס עפעס גראד ראש חודש, וואס א שייכות האָט דער עון זיינער מיט ראש חודש.
- כל ל' יום זאגט די גמרא, און רש"י זאגט [דהיינו ביום] ראש חודש. -
וואס עפעס גראד ראש חודש, פארוואס נישט אן אנדערן טאָג.

כב

קושיא יד

וגם הקשו על הלשון 'וְהֵם בְּדָאִים', דהיה להם לומר 'וְאֵנְחֵנוּ בְּדָאִים'

(יד) דערנאך פרעגט מען [אויף] דאָס לשון משה אמת ותורתו אמת 'וְהֵם בְּדָאִים'. לעולם דער פשט איז דאך אז ער האָט אנערקענט [דעם אמת], ער טוט אנערקענען אז משה אמת ותורתו אמת, אקעגן זיין מחלוקה. ער האָט דאך [געהאט] חולק געווען אויף משה רבינו, טוט ער [היצט שוין] אנערקענען [אז] משה אמת ותורתו אמת. נו זאגט ער דאך דאָס אויף 'יך', זאגן זיי דאך דאָס אויף זיך אז זיי זאגן ליגנט, [ואם כן היה להם לומר] טאקע משה אמת ותורתו אמת [אבער] 'וְאֵנְחֵנוּ בְּדָאִים'. וואס וויל ער פון 'יענעם', ווער איז דער 'וְהֵם', ווער זענען דאָס די יענע.
ווער איז דער וְהֵם, וואס זאגט ער עפעס 'וְהֵם בְּדָאִים'.

כג

קושיא מז

במדרש: כששמע דוד המלך רב לכם כי כל העדה כלם קדשים,
התחיל מנגן בכינור אַרְוֹמָמָה ה' כי דְלִיתָנִי וגו'. וצ"ב

(מז) קען זיין אפשר טאקע [לבאר] אויך דעם מדרש¹ וואס איך האָב נעכטן נאכט געזאגט, כששמע דוד המלך שאמר קרח רב לכם כי כל העדה כלם קדשים ובתוכם ה', נטל הכינור בידו והתחיל מנגן אַרְוֹמָמָה ה' כי דְלִיתָנִי וְלֹא שִׁמַּחְתָּ אִיבִי לִי (תהלים ל, ב). [דיש להבין שייכות אלו הב' פסוקים זה לזה].

¹ בגמרא בבא בתרא (עד.): [אמר רבה בר בר חנה] אמר לי [ההוא טייעא] תא אַחֲוִי לך בלועי דקרח, חזאי תרי בינעי דהיה נפיק מינייהו קוטרך [פירש"י: ביזעי. בקעים, דכתיב (בפרשתן טו, לא) ונתבקע האדמה אשר וגו'], והיו קא מפקי קוטרך [עשן], שְׁקַל גבבך דעמרא ואמשינה במיא [לקח גיזת צמר ושרצה במים], ודעציתיה בראשה דרומחא ועייליה התם, וכי אפיק הנה איתרף איתרוכי [הנהו גבבי, אע"פ ששרויין במים]. אמר לי אצית [הסכת ושמע] מאי שמעת, ושמעית דהו אמרין 'משה ותורתו אמת והן בְּדָאִין'. אמר לי, כל תלתין יומי [כל ראש חודש] מהדר להו גיהנם להכא כבשר בקלחת [שמפכין אותו כדי שתתבשל], ואממי הכי, משה ותורתו אמת והן בְּדָאִין.

וכן הוא בגמרא סנהדרין (ק). בזה"ל: אמר רבה בר בר חנה, זימנא חדא הוה קאזלינא באורחא, אמר לי ההוא טייעא [פירש"י: סוחר ישמעאל] תא ואחוי לך בלועי דקרח [מקום שנתבלעו לשם עדת קרח] וכו' [וכן כל הענין].

² 'קלחת' הוא מין קידירה.

³ פירוש: דוקא.

⁴ מדרש פליאה המובא בספרים. ובדמשק אליעזר (בפרשתן, אות יד) הובא זה בשם פני אריה, וכן בקדושת יום טוב (בפרשתן).

כד

קושיא יז

להבין גוף מענת כי כל העדה כלם קדשים ובתוכם ה', ומדוע תתנשא וגו'. וכי אם כולם קדושים הם, שוב אינם צריכין למנהיג, והלא כל קדושתם הוא רק ע"י שמשה רבינו הנהיגם ומסר להם את התורה

קודם [גם ענין הפסוק עצמו צריך ביאור, וואס] ס'שטייט רב לכם כי כל העדה כלם קדשים ובתוכם ה', ומדוע תתנשא [על קהל ה'].

(יז) נו אז זיי זענען קדשים ובתוכם ה', ברויך מען שוין נישט האבן קיין מנהיג? דארף שוין משה רבינו נישט 'פירן' אידן?

[והלא אדרבה] אויף דעם ארויף, טאקע פארדעם זענען זיי [קדשים ובתוכם ה', בשביל שמשה רבינו הוא בראשם]. ווייל ווער האט זיי דען געברענגט צו דעם זיי זאלן וויסן אז ס'איז דא א באשעפער און זיי זאלן ווערן קדושים, טאקע נאך משה רבינו.

ער האט זיי געגעבן [דהיינו] געזאגט א תורה הקדושה, [און] ער האט זיי מנהיג געווען [בכל ענין, און] ארויסגעצויגן פון מצרים, און די אלע נסים [שהיו על ידו].

נו וואס איז דאס א קשיא, כי כל העדה כלם קדשים ובתוכם ה' ומדוע תתנשא על קהל ה'. [ראה עוד קושיא יח, להלן באות כט]

כה

ישוב הקושיות

הקדמה לישוב קושיא יז [ושאר קושיות]

(עד אחר אות לו)

קרח היה בעל השגה גדולה יותר מכל הדור, חוץ ממושה רבינו. ומבואר בכתבי האר"י שראה מה שידחה לעתיד שהלויים יהיו כהנים. וטענתו היה רק כמה שרצה להקדים שכבר יהיה הגאולה בימיו, ועדיין לא הגיע אז הזמן לזה [נגא' ס'קען זיין].

[דהנה] ס'איז דאך ידוע, איך האב [עס] געזאגט אסאך מאל שוין, וואס דער אר"י הקדוש זאגט, [פון] דער אר"י הקדוש שטייט אין ליקוטי יחזקאל^ט טאקע.

^ט בליקוטי תורה (בדרושי יחזקאל, אות ב), עיין שם. וכן מבואר בשער הפסוקים (בדרושי יחזקאל) וז"ל שם: והנה יחזקאל הנביא, וחזקיהו מלך יהודה, שניהם משרש קין וכו'. גם כזה תבין מה שנאמר לקמן (יחזקאל מד, טו) והכהנים הלויים בני צדוק, כי הוא תימה וכו'. ואי אפשר לפרש ולומר שהכהנים וגם הלויים יכנסו לעבוד במקדש, לפי שאין הלויים בני צדוק כלל, ואיך קראם בני צדוק. ועוד כי אין עבודה אלא בכהנים, ולא בלויים. אבל הענין מבואר כמה שאמרנו, כי בתחלה היתה עבודה בכבורות, כי להם משפט הכהונה, וכשחטאו ניתנה לבני אהרן הכהנים. והנה קין הוא הבכור, ואילו זכה היה לו ג' עטרות הנוכר, והאחת מהם היא הכהונה וכו', וכיון שחטא קין, אבד בכורתו וכהונתו, ונתנה להבל אחיו, וכמו שהודעתין כי אהרן הוא משרש הבל. והנה קין והבל הם גבורות וחסדים כנודע. ומן הראוי היה שהגבורות והם קין הבכור, והם מעולות מן החסדים וכו', והגבורות הם נקבות, וכן הלויים שהם מן הגבורות של קין היה ראוי שהם יהיו כהנים, כי להם כתר הכהונה, שהם הבכורות. וכהנים שהם משרש הבל, יהיו לויים. אלא שבחטאו של קין, נהפך הענין וכו'. והנה בעולם הזה, ששרש הבל להיותם מן החסדים הם יותר נקיים, ורובם טוב ומעוטם רע, היו עתה כהנים. אבל לעתיד לבא שנסמכות שרש קין נטהר מן הקליפות ונתקנו, יחזור קין ויטול בכורתו הראויה לו. ומה שעתה היו הכהנים עובדים, יהיו אז הלויים עובדים בכהונה. באופן שהכהנים יחזרו להיותם לויים, והלויים יהיו כהנים. וז"ש והכהנים הלויים בני צדוק וגו', פירוש כי הכהנים אשר ישמשו בכהונה לעתיד, יהיו מאותם שעתה היו לויים. ואלו הלויים שעתה, יהיו אז כהנים בני צדוק.

ובשער הגלגולים (סוף הקדמה לה): ודע כי לעתיד לבא כל שרש קין יהיו כהנים. ושרש הבל שהיו עד עתה כהנים, אז יהיו לויים. באופן כי כל מה שהיה עד עתה בחינת לויים מצד הגבורה, דוגמת קרח לוי, שהיה משרש קין, כולם יקחו אז את הכהונה, שהיא חלק הבכורה, כנודע מתרגום פסוק ראובן בכרי אתה (ויחי מט, ג). וזהו סוד פסוק והכהנים הלויים בני צדוק. והנה לא נמצא בשום נביא שיוכר הכהנים בשם לויים, אלא ביחזקאל, לפי שהוא היה משרש קין הבכור כמבואר אצלנו, ולכן ניבא נבואה זו, כי לעתיד לבא אותם שהיו עד עתה כהנים, יהיו אז לויים. וכן מי שהיו לויים, יהיו אז כהנים בני צדוק. וכל שרש הבל שעתה הם כהנים, יהיו אז לויים.

זאָגט דאָך דער אר"י הקדוש [שקרה ראה מה שיהיה לעתיד לבא שהלויים יהיו כהנים] (וכהמשך דלהלן באות כז).

כו

[דהנה] קרח איז דאָך געווען זייער גרויס, פון דעם איז דאָך נישטאָ וואָס צו רעדן. אזוי זאָגט דאָך רש"י, קרח שפיקח היה, [און אז] ראה שלשלת גדולה יוצאה ממנו.

[און] מ'ברענגט דאָך [בספרים] אז קרח איז געווען דער גרעסטער [אינעם דור], אויסער, חוץ משה רבינו, איז ער געווען דער גרעסטער פונעם כָּלל ישְׂרָאֵל. אזוי שטייט אין ישמח משה, ער ברענגט אויך אזוי. דער גרעסטער פֶּעַל הַשָּׁגָה, און דער גרעסטער מַח [איז ער] געוועזן. [נגאָר] קרח האָט געהאַט אַ טַעוֹת [שטעה בדבר, אבל כוונתו היה לשמים].

כז

דער אָמֶת איז אזוי. דער אר"י הקדוש טייטשט דאָך מיט דעם [דעם לשון הפסוק] הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם [יחזקאל מר, טו], אַז לעתיד וועט אזוי זיין, אזוי ווי קרח האָט געזען. אַז די לְוִיִּים וועלן ברויכן זיין פֶּהֲנִים.

כח

[ונמצא] ער האָט געזען עפעס [א ענין אמיתי], וואָרן ס'איז אזוי דער אָמֶת [שכן יהיה לעתיד].

' עיין בישמח משה בפרשתן (ד"ה באופן אחר נ"ל המדרש): כי ידוע דקרח היה סבור להיות במקום משה, והנה מה ראה לזה, והלא כבר ידעו מדיגת משה בקריעת ים סוף, ויִאֲמִינוּ בַּה' וּבִמְשָׁה עֲבָדוּ (בשלח יד, לא), ואחר כך במתן תורה, בַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדִבְרֵי עֲמָךְ וגם בָּךְ יִאֲמִינוּ לְעוֹלָם (יחזקאל טו, ט). אך נודע בדפורה אמר השי"ת למשה לך אני מגלה טעמה של פרה (במדבר רבה יט, ו), שהיא בבחינת חקיקה, ולא ישיגה רק מי שנתעצם עם התורה, לכן אבל לאחרים חקה (שם). ולכן פירשו המפרשים מאמר שלמה אֲמַרְתִּי אֶחָכְמָה [והיא רחוקה מִמֶּנִּי] (קהלת ז, כג), שדרשו רז"ל (במדבר רבה שם, ג) שבקש לידע סודה של פרה אדומה, והיא בלתי אפשר רק שיהיה בעצמו החכמה, והיינו 'אֶחָכְמָה', אבל היא רחוקה ממני דייקא, ועיין בקרבן ראשית (מס' ראש השנה, תשובה ה). והנה קרח השיג מעלה גדולה, שהבין והשיג הענין של פרה אדומה, על כן בקש להיות כמשה. [ומזה מוכח שהיה גדול בכל בני דורו, וזלת משה רבינו בלבד].

ועוד שם: ועל פי זה פירשתי אמרם ז"ל (במדבר רבה יט, ו) שאמר הקב"ה למשה לך אני מגלה טעמה של פרה, אבל לאחרים חקה. על פי מה שכתבתי בפרשת ואתחנן על המדרש (קהלת רבה ז, טז) כתבתי עליך שחכם אתה, המורם מזה דמשה יכול להשיג מה דלבא לפומא לא גליא. והנה ידוע בבחירה ידוע דלבא לפומא לא גליא, ולכן לך אני מגלה טעמה של פרה וכו', והבן. והנה אם ראה קרח ששמואל אשר יצא ממנו יהיה שקול כמשה ואהרן, קשה הלא זה ענין השָׁגָה כמעט - זאָגט ער - כמעט אזוי ווי [משה], קרוב טאָקע צו מִשֶּׁה רַבִּינוּ. פרה ראה והשיג בשעת אמירתה. - [והרי ענין השגת טעם פרה אדומה לא נתגלה לשום אדם אחר חוץ משה, ואם כן מוכח דקרח היה גדול מכל הדור חוץ משה, שוכה להשיג טעם פרה מה שלא זכו לזה אחרים. ועיין בזה בדברי יואל בפרשתן (ריש עמוד לג, ובתניינא עמוד ל קרישא, א, ועמוד פו קרישא, א, ועמוד קעד ד"ה והנה).]

וז"ל רבינו בדרשה ג' פִּינַחֵם תִּשְׁיִיט (לשון קדשו קט ח"ב, אות רלו): קרח איז דאָך געווען זייער גרויס שטייט דאָך. ער איז געווען 'איניער' [מהיוחד בשכל העדה, ועל זה נאמר עליו הָאִישׁ 'אֶחָד' יִחָטָא (עיי"ש)]. ווי דער ישמח משה זאָגט, ער איז געווען אין דער הַשָּׁגָה כמעט - זאָגט ער - כמעט אזוי ווי [משה], קרוב טאָקע צו מִשֶּׁה רַבִּינוּ. [ונמצא] ס'איז נישט געווען אין דור נאָך אזא פֶּעַל הַשָּׁגָה.

ועיין עוד בס"ג קרח תשי"ז (נרפס בחידושי תורה תשי"ז, עמוד תשכג): ועובדא ידענא שאז"ל וזה"ה הייטב לב שמע מזקינו הישמח משה ולל"ה שאמר לו שהוא בעולם הזה פעם השלישי, פעם אחת היה בדור המדבר, ואמר שכל ראשי סנהדראות עמדו בצדו של קרח, ורק ההמון עם היו עם משה רבינו. ושאל אותו הייטב לב באיזה צד עמד הוא ז"ל, והשיב שהוא עמד [מן הצד] בפני עצמו, לא עם משה ולא עם קרח. ושאלו הייטב לב היתכן לעשות כך נגד משה רבינו, השיבו שאתה לא היית יודע את קרח, אילו היית מכיר אותו לא היית שואל כך.

נָאָר ס'איז נאָכנישט די צייט [געווען דערויף].

[ווייל] ביז ווילאנג ס'איז נישט [דער זמן, ווילאנג] ס'קומט נישט דער עולם התיקון, [ביי] די גאולה העתידה, האָט עס קיין פלאץ נישט [געהאט, סברת קרח. דבומן הזה] מוזן נאָך זיין די לויים לויים, און די כהנים כהנים. און ער האָט דאָס געוואָלט 'שוין'."

כט

קושיא יח - קושיית הרמב"ן

ברמב"ן דרשק על מה שנתקנא על נשיאותו של אליצפן, דהלא זה היה כבר מוזמן רב, ולמה לא חלק על זה עד עתה. ובאמת כמו כן יוקשה על החמנות אהרן עצמו, למה לא חלק עד עתה.

איך האָב געקלערט טאָקע, [לייזש בזה גם וואָס] דער רמב"ן הקדוש פלאָגט זיך [לבאר, אויף דעם וואָס] ער האָט דאָך מִתְקַנָּא געווען על נשיאותו של אֶלִּיצְפָּן בֶּן עֲזִיזָאֵל, [אזוי] זאָגט דאָך רש"י."

פרעגט ער די קש"א²¹, דעס וואָס מ'האָט געשטעלט נְשִׂאִים, איז דאָך שוין געווען אַ לאַנגע זאָך [צוריק, און] אינדערמיט איז דאָך שוין געווען פֿאַרשידענעס, [און] ס'איז געווען די מַרְגְּלִים. [וואָס כן פֿאַרוואָס] היצט האָט ער זיך הערשט מִיִּשָּׁב געווען [לחלוק על נשיאותו של אליצפן], פֿאַרוואָס האָט ער 'דעמאָלטס' נישט חוֹלֵק געוועזן.

[ובאמת] דאָס איז דאָך אויך שוין געווען פריער וואָס אַהֲרֹן הִכָּהֵן [נתמנה לכהן גדול, און] די אַלע מעשיות [והתמנויות שאמרו עכשיו].

²¹ וכמבואר ענין זה בכמה ספרים, על פי דברי האר"י הק' הנזכר.

ועיין בזרע קודש סוף פרשתן (ד"ה ואני נתתי) וז"ל: כי ענין הגבורות הוא שמצמצמים את החסדים מלהתגלות, דהיינו כי מטבע החסדים להתפשט, וכשיש איזה מסך מבדיל בינינו לבין אלקותו ית"ש, אז נעשה מכסה, ומסתיר להשפעת החסדים ומצמצם אותם שלא יתפשטו. משא"כ לעתיד שיהיה התגלות אלקותו ית"ש ויהיו התגלות החסדים, והגבורות יהיו אדרבא להתגברות החסדים, בחינת כי גָבַר עֲלֵינוּ חֲסִדוֹ (תהלים קיז, ב) וכו'. ועל דרך זה יהיה לעתיד, ולכן אָז יהיו הלויים כהנים לה', כמו שמובא בספרים, כי יתעלו הגבורות, והלויים שהם בחינת גבורה יתעלו ויהיו כהנים לה'. וזהו היה ענין קרח שפקח היה כאמרם וז"ל (תנחומא, סימן ה) רק עינו הטעתו, שראה כ"ד משמורות כהונה ולויה עומדים מבניו, וסבר שלכן ינתן לו כ"ד מתנות כהונה, גם ראה שלעתיד יהיו הלויים כהנים, וסבור היה שגם כן אָז יכול להיות כן. אבל האמת לא היה כן, כי העולם הזה עד התיקון הגמור דומה ללילה כנ"ל, חשכות שאין עדיין בחינת התגלות, והגבורות מכסים את החסדים, ואין עדיין התגלות החסדים בשלימות, ולכן אי אפשר עתה עדיין להיות הלויים כהנים עד לעתיד. ומשה ראה יפה, ורמו לו זה במה שאמר בקר וידע ה' אֶת אֲשֶׁר לו, פירוש בוקר כשיהיה התגלות האור ויהיה בחינת בוקר, אָז יהיה זה מה שאתה רואה, וידע ה' אֶת אֲשֶׁר לו כמו שאתה רואה, אבל לא עכשיו.

ובאגרא דכלה בפרשתן (ע"פ בוקר וידע ה'): דהנה הר"ן איש שבאו לחלוק על הכהונה מה היה סברתם, דבשלמא קרח ידוע לנו מכתבי קדש להאר"י ז"ל - והוא נרמז בזוהר - דבאמת לעתיד לבא יהיו הלויים במדרגה על הכהנים, כמעלת הזהב על הכסף וכו'. והנה קרח אָקְלָה פָּגָה [פי' קודם זמנה, כתאנה שלא ביכרה הנקרא כן], על כן לעתיד צִדִּיק מִתְקַדֵּם יִפְרָח (תהלים צב, יג) סופי תיבות 'קרח' (שער הפסוקים, תהלים שס), כי שָׁגְבָה מעלתו, והדין עמו, רק שאכלה פגה. אבל הר"ן איש ישראלים מה היתה כונתם וסברתם שיהיה להם משפט הכהונה, דודאי לא באו כטפשים ומבוהלים בלי סברא ובפרט כי גדולים היו בנשיאות. והנראה דבאו בסברא הלזו, כמו קרח ששפט הדין דלעתיד, וכמו כן הם באו בסברא דעתיד, שאמרו וז"ל דלעתיד גם תלמידי חכמים יעברו עבודה ככהנים וכו'.

²² ברש"י ריש פרשתן (טז, א): ומה ראה קרח לחלוק עם משה, נתקנא על נשיאותו של אליצפן בן עוזיאל, שמינהו משה נשיא על בני קהת על פי הדבור. אמר קרח, אָחִי אבא ארבעה היו, שנאמר (וארא ה' יח) וּבְנֵי קֵהֶת [עמך וְיִצְחָר וְיִבְרָח וְעִזְיָאֵל] וגו', עמרם הבכור, נטלו שני בניו גדולה, אחד מלך ואחד כהן גדול. מי ראוי ליטול את השליה, לא אני שאני בן יצהר שהוא שני לעמרם, והוא מנה נשיא את בן אחיו הקטן מכולם, הריני חולק עליו ומבטל את דבריו וכו'.

²³ והיינו שנחית לבאר החירוק על קושיא זו.

ל

תירוץ הרמב"ן - על קושיא יח

והרמב"ן מתרץ, לפי שעד עתה הבין שלא יוכל לחלוק על משה, ורק עתה לאחר חמא המרגלים והגזירה שיטארו במדבר, כשהיה נפשם מרה להם, אז היה לו מקום להטות לב העם נגד משה רבינו

[און] דער רמב"ן הקדוש וויל זאגן¹⁷ על פי פשוט, ווייל פריערער האָט ער מוֹרָא געהאַט צו טשעפען [מיט] מִשֶּׁה רַבִּינוֹן, וואָרן ער האָט געטון אַזויפיל גרויסע זאַכן מיט אידן, און אַלדינגס לְטוֹכָתָם, [והשב כי] מ'העט אים גיווען פאַרשטיינערט ווען ער זאָגט עפעס אַ וואָרט [לחלוק על משה].

אַבער נאָך די מרגלים, [ווען] ער האָט געזען אַז משה רבינו האָט נישט געקענט מִבְּטֵל זיין די גזירה אינגאַנצן, און זיי זענען אַלע געווען חוץ יהושע [וכלב] זענען געבליבן אַלע אין די מִדְבָּר, בִּמְדָּבַר הָיָה יָפְלוּ פִּגְרֵיכֶם וְכָל פְּקָדֵיכֶם לְכָל מִסְפָּרָכֶם, נו האָט דאָך יעדער שוין געהאַט אַ טִינָא בְּלֵב, זיי זענען געווען 'דערביטערט', [ווייל] זיי האָבן געזען ער קאָן זיי נישט אַרויסהעלפֿן און אַרויסנעמען פון די מִדְבָּר, [ולכן] האָט ער געזען [אז] היצט איז די צייט ער זאָל [שוין קענען] חוֹלֵק זיין. אַזוי זאָגט דער רמב"ן עַל פִּי פְּשׁוּט.

לא

ישוב קושיא יח - לדרבינו

ואפשר לתרץ עוד בזה על פי דרך האר"ז¹⁸ ש'קרח רצה שכבר יהיה כמו לעתיד. אמנם מתחילה חשב שלא יתארך הזמן הרבה עד העולם התיקון, אבל לאחר חמא המרגלים כשראה שגזירה גזירה הגלות, ולא ביטל משה רבינו הגזירה, אז הוא שיצא לחלוק עליו בחושבו דשפיר אפשר עוד לבטל הגזירה

איך קלער אָבער מיט דעם דרך [של האר"י הק', לתרץ קושיית הרמב"ן באופן אחר, ווייל] ער האָט געמיינט [ביז דעמאָלטס אַז] ס'וועט קומען [שוין] דער עולם התיקון, [אבל לאחר] המרגלים כבר ראה שיתארך הזמן, ולכן נחלק עליו באותה שעה].

לב

[דהנה] דער אָמֶת איז דאָך אַזוי, [אויפן פסוק] כָּבוֹ תִּבְכֶּה בְּלִילָה (איכה א, ב) זאָגט דאָך דער תרגום יונתן¹⁹ אַז באותה לילה ביי די מרגלים [וואָס ס'איז געווען] יִבְכּוּ הָעָם בְּלִילָה

¹⁷ ברמב"ן שם: והנכון בדרש, ש'קעס קרח על נשיאות אלצפן כמאמר רבותינו (תנחומא קרח, סימן א), וקנא גם באהרן, כמו שנאמר (קרח שם, י) ובקשתם גם כָּהֵן. ונמשכו דתן ואבירים עמו, ולא על הבכורה, כי יעקב אביהם הוא אשר נטלה מראובן ונתנה ליוסף, אבל גם הם אמרו טענתם לְהִמָּיתוּ בַּמִּדְבָּר, וְלֹא אֶל אֶרֶץ זֵבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ הִבְיָאתֵנוּ (שם, יג-יד). ○ והנה ישראל בהיותם במדבר סיני לא אירע להם שום רעה, כי גם בדבר העגל שהיה חטא גדול ומפורסם היו המתים 'מועטים', וניצלו בתפלתו של משה שהתנפל עליהם ארבעים יום וארבעים לילה, והנה היו אוהבים אותו כנפשם ושומעים אליו, ואילו היה אדם מורד על משה בזמן ההוא, היה העם סוקלים אותו, ולכן סבל קרח גדולת אהרן, וסבלו הבכורים מעלת הלויים וכל מעשיו של משה. אבל בבואם אל מדבר פארן ונשרפו באש תבערה ומתו בקברות התאווה 'רבים', וכאשר חטאו במרגלים לא התפלל משה עליהם ולא בטלה הגזירה מהם, ומתו נשיאי כל השבטים במגפה לפני ה', ונגזר על כל העם שיחמו במדבר ושם ימותו, אַז הָיְתָה נֶפֶשׁ כָּל הָעָם מֶרָח, והיו אומרים בלבם כי יבואו להם בדברי משה תקלות, ואז מצא קרח מקום לחלוק על מעשיו והחשב כי ישמעו אליו העם. וזה טעם לְהִמָּיתוּ בַּמִּדְבָּר, אמרו הנה הבאת אותנו אל המקום הזה, ולא קיימת בנו מה שנדרת לתת לנו ארץ זבת חלב ודבש, כי לא נתת לנו נחלה כלל, אבל נמות במדבר ונהיה כלים שם, כי גם זרענו לא יצאו מן המדבר לעולם, ויבטל מן הבנים מה שנדרת להם כאשר נתבטל מן האבות, וזה טעם תלונתם הָנָה בַּמָּקוֹם הַזֶּה, אחר גזירת המרגלים מיד.

¹⁹ בתרגום יונתן על איכה (שם): כִּד שְׁלַח מִשֶּׁה נְבִיא אֲזַנְדִין לְאֵלִילָא יִת אַרְעָא, וְתָבוּ אֲזַנְדִין וְאִפִּיקוּ שׁוֹם בִּישׁ עַל אַרְעָא דִּישְׂרָאֵל, וְהָיָה לִילִיא תִשַּׁע יוֹמִין בָּאֵב הָיָה, וְכִד שְׁמַעוּ עֲמָא בֵּית יִשְׂרָאֵל יִת בִּשְׁוֹרְתָא בִּישָׁא הָדָא דִּאתְבִּשְׁרוּ עַל אַרְעָא דִּישְׂרָאֵל, נְטִילוּ עֲמָא יִת לִילִיהוֹן וְכִכּוּ בְּלִילִיא הַהוּא. מִן יִד תִּקְיָה רִיגָא דִּי בְּהוֹן 'גִּזְרָה' לְמַהֲוִי בְּכִן בְּלִילִיא הָדָא לְדִרְהוֹן עַל חוֹרְבִין בִּית מִמְדָּרָא. ○ וכדו אַתְאַמֵּר בְּנוֹבָאָה לִירְמְיָהוּ כִּהְנָא רָבָא לְמַהֲוִי חֲרִיבָא

ההוא, - די גמרא זאגט דאך עס אויכעט^ט אַתם בכיתם בכיה [של חנם] - און דער מדרש^י, אין מדרש זאגט ער [עס אויך] - [אתם בכיתם] בכיה של חנם, [און] דאס האט גורם געווען א בכיה לדורות, [ווייל] דאס איז געווען תשעה באב ביי די נאכט די זאך [פון] ויבכו העם בלילה ההוא, האט דער בורא כל עולמים געזאגט וועט זיין א בכיה לדורות, תשעה באב ביינאכט [לעת ערב] וועט זיין דאס חורבן [בית המקדש].

לג

אין תרגום יונתן שטייט טאקע ארויס, באותה שעה 'גזר' עליהם שיחרב בית המקדש. דעמאלטס איז הערשט געווארן די גזירה.

לד

קומט דאך עפעס אויס, [אז] ווען נישט די מרגלים העט נישט געווען די גזירת הגלות, [וממילא] העט נישט געווען קיין גלות, [און] מ'העט 'שוין' געגאנגען קיין ארץ ישראל, [וממילא] קאן זיין העט טאקע 'שוין' געווען געווען אזוי ווי לעתיד, דער עולם התקון.

[איבערדעם פון פריער] האט ער געהאט א חשבון אז ס'וועט זיין אזוי [תיכף], אז מ'קומט 'שוין' קיין ארץ ישראל, און אין ארץ ישראל וועט אזוי זיין [כמו שראה קרח], וועט צוריק ווערן די כהנים די לויים, און די לויים כהנים.

נאך אזוי, נאך די מרגלים, האט ער שוין געזען ס'איז א גזירה [שיחרב המקדש], און מ'איז עס נישט מבטל [משה רבינו]. האט ער טאקע - הא גופא קשיא [ליה] - ער האט געהאט א חשבון, אז מ'קען [עס יא] מבטל זיין, [ווייל] אידן קענען תשובה טון.

(ההמשך בישוב קושיא יח, באות מג)

לה

ישוב קושיא יז

ואף דבהנאולה שלימה נאמר דאין ישראל נגאלין אלא בתשובה, הרי טען קרח דאפשר לפעול שיחזירו את כל ישראל בתשובה שלימה. ועל זה הוא שאמר כי כל העדה כלם קדושים ובתוכם ה', והיוני שכבר ראוי להיות עתה מה שיהיה לעתיד שישבו כולם בתשובה ויהיו כולם קדושים

די גאולה וועט דאך אויך נאך אזוי זיין [לבסוף], [אז] מ'וועט מחזיר בתשובה זיין [אידן], ווי דער רמב"ם זאגט^י אין ישראל נגאלין אלא בתשובה.

ירושלם על ידי דבוכדנצר רשיעא אין לא תיבין בתיבוקתא, מן יד עאל וואכח ית עמא בית ישראל וסריבו לקבלא במימריה, ככן עאל דבוכדנצר רשיעא וצרא ית ירושלם, ובית מקדשא אוקיד בנורא בתשע יומין בירחא דאב, וביה בכיהא כנשתא דישראל ככותא, ודמעא זליג על ליסתתא, ולית די ימליל תנחומין על לבהא מן כל טעוהא די רחמנא למיזל בתריהון, ובגין כן כל חברהא ארשיעו בה אתהפכו למיהוי לה לבעלי דבבין. וכן הוא בקצרה בתרגום יונתן פרשת שלח (יד, א) בפסוק ויבכו העם בלילה ההוא: ובכו עמא בלילה ההוא ואתקביעת להון ההוא ליליא לככותא לדריהון.

^{טז} בגמרא תענית (כט): וסנהדרין (קד): כבו תבכה בלילה (איכה א, ב) וכו', על עסקי לילה, שנאמר (שלא יד, א) ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא, אמר רבה אמר רבי יוחנן אותו הלילה ליל תשעה באב היה, אמר להן הקב"ה לישראל, אתם בכיתם בכיה של חנם, ואני אקבע לכם בכיה לדורות.

^{יז} במדבר רבה (טז, כ): ותשא כל העדה ויתנו את קולם. זה שאמר הכתוב (ירמ' יב, ח) נחנה עלי בקולה על כן שנאתיה, אותו קול שבכיתם גרם לכם להיות שנואין וכו', שבכו בליל ט' באב, ואמר להם הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם לפני, אני אקבע לכם בכיה לדורות, ומן אותה שעה נגזרה על ביהמ"ק שתתחרב, כדי שיגלו ישראל לבין האומות, שכן הוא אומר (תהלים קו, כד-כו) [וימאסו בארץ חמדה לא האמינו לדברו, וינגנו באהליהם לא שמעו בקול ה'] וישא ידו להם להפיל אותם במדבר, ולהפיל זרעם בגוים ולקרותם בארצות, נשיאות יד כנגד נשיאות קול.

^{יח} ברמב"ם (תשובה ז, ה): כל הנביאים כולן ציוו על התשובה, ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה, וכבר הבטיחה

דער מלך המשיח וועט מחזיר זיין דעם גאנצן עולם בתשובה.

לז

ממילא האט ער געהאט א חשובן אַז דאָס קען מען 'שוין' טון, [ולוה טען ואמר] כַּל הַעֲדָה כָּלָם קְדָשִׁים וּבְתוֹכָם ה', מ'וועט עס 'שוין' טון, [שוין] וועלן אידן תשובה טון. [וממילא] וועט זיין וּמִלְאָה הָאָרֶץ דְּעָה (ישעי' יא, ט), [און] ס'שטייט דאָךְ אַז לעתיד וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וּגְרָו' [כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם ירמי' לא, לג]. ולזה אמר ומדוע תתנשא וגו' (וכדיבואר להלן).]

לז

ואיתא במדרש דלעתיד לבא ישמעו הגוים תורה מפי מלך המשיח, ובני ישראל ישמעו תורה מפי הקב"ה בעצמו. ולזה מען קרח דגם עתה כבר ראוי להיות כַּל הַעֲדָה כָּלָם קְדָשִׁים, ולשמוע מפי הקב"ה בעצמו כמו ששמעו אנכי ולא יהיה לך, ועל כן מדוע תתנשא על קהל ה', כי לא יצטרכו לשמוע אף מפי משה רבינו [והנה] דער מדרש זאגט^ט אויפן מלך המשיח [דכתיב ביה] אֵלָיו גוֹיִם יִדְרְשׁוּ. זאגט ער פארוואס [שטייט גוים], זאגט ער ווייל אידן וועלן הערן תורה מפי הקדוש ברוך הוא. דעמאלטס ווען ס'וועט זיין דער עולם התיקון, אידן וועלן הערן – אזוי זאגט דער מדרש – אידן וועלן הערן תורה מפי הקדוש ברוך הוא. נאָר די גוֹיִם וועלן מוזן הערן [פון] דעם מלך המשיח.

לח

ממילא האט ער [קרח] געהאט אַ חשובן, אַז ס'וועט 'שוין' זיין אַלדינגס, קאָן דאָךְ שוין זיין אַלעס [בימיו]. אַז ער האָט געוואָלט דעס וואָס ס'וועט זיין לעתיד, האָט ער געהאַט אַ חשובן אַז ס'קאָן שוין זיין. [ולוה אמר כי] כַּל הַעֲדָה כָּלָם קְדָשִׁים וּבְתוֹכָם ה', זיי קאנען תשובה טון, אזוי ווי דער מלך המשיח וועט מחזיר בתשובה זיין, און מ'וועט הערן מפי הקדוש ברוך הוא [וכפירוש רש"י שאמר לא אתם לבדכם שמעתם אנכי ה' אלקיך מפי הקב"ה, אלא כל ישראל שמעו. והכוונה דכמו כן יהיה גם בעולם התיקון, שכולם יהיו שומעים מפי הקב"ה]. [וזה שסיים] ומדוע תתנשא [על קהל ה', כי לעתיד כשהיו כולם שומעים מפי הקב"ה, הרי נמצא כי] נִיטאַמאַל פֿון משה רבינו^י וועלן זיי ברויכן הערן, אזוי ווי צוריק [בשעת מתן תורה כששמעו אָנכי ה' אַלקיך].

תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין, שנאמר (נצבים ל, א-ג) וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עֲלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים וּגְרָו' וְשָׁכַתְּ עַד ה' אֱלֹקֶיךָ וּגְרָו' וְשָׁכַח ה' אֱלֹקֶיךָ וּגְרָו'.

^ט בבראשית רבה (צח, ט): אֲסִרִּי לִגְפֹן עִירָה (ויחי מט, יא) וכו', לכשיבא אותו שכתוב בו (זכרי' ט, ט) עֲנִי וְרָכַב עַל חֲמֹר וּגְרָו', כִּפְסִי בִּינִי לְבָשׁוּ (ויחי שם), שהוא מחזור להן דברי תורה, וכדם עֲנִיָּים סִתְּהָ, שהוא מחזור להם טעיותיהן. אמר רבי חנין, אין ישראל צריכין לתלמודו של מלך המשיח לעתיד לבא, שנאמר אֵלָיו גוֹיִם יִדְרְשׁוּ, לא ישראל.

ובמדרש תהלים (כא, א): לִמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד ה' בְּעֶזְרִי יִשְׁמַח מֶלֶךְ. זה שאמר הכתוב (ישעי' יא, י) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא שֶׁרֶשׁ יִשְׂרָאֵל עֹמֵד לִנֶּס עַמִּים [אֵלָיו גוֹיִם יִדְרְשׁוּ]. אמר רבי חנינא, אין מלך המשיח בא אלא ליתן לאומות העכו"ם שש מצות, כגון סוכה ולולב ותפילין. אבל ישראל למדין תורה מן הקדוש ברוך הוא, שנאמר (שם נד, יג) וְכָל בְּנֵיךָ לְמוֹדֵי ה'. ולמה, בשביל אֵלָיו גוֹיִם יִדְרְשׁוּ.

ועיין עוד בבראשית רבה (צח, ג): נמצאת למד שבן שלש שנים הכיר [אברהם] את בוראו והיה משמר דקדוקי תורה והיה מלמד את בניו, שנאמר (ירמ' יח, יט) כִּי יִדְעֲתִיו וּגְרָו'. אמר לו הקב"ה, אתה למדת בניך תורה בעולם הזה, אבל בעולם הבא אני בכבודי מלמד לכם את התורה, שנאמר וְכָל בְּנֵיךָ לְמוֹדֵי ה'.

לט

וכמובאר גם במדרש שיר השירים, דלעתיד ישמעו תורה מפי הקב"ה ולכן לא תשתכח תורתם, וייעקר יצר הרע מלבם [ווי] דער מדרש זאגט דאך, אין שיר השירים² זאגט דאך דער מדרש [אויפן פסוק] יִשְׁקֵנִי מְנֻשִּׁיקוֹת פִּיהוּ, אַז [ווען] אידן האָבן געהערט אַנְכִי וְלֹא יִהְיֶה לִּי מִפִּי הַגְּבוּרָה הָאֶבֶן זיי געזען פסקה יצר הרע מאתם, און ס'איז נתקע התורה בלבם, זיי האָבן עס נישט פאַרגעסן.

אַבער ווען משה רבינו האָט געזאָגט [התורה, לאחר שבקשו] דִּבֶּר אֶתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה [יתרו כ, טו] איז צוריק געקומען דער יצר הרע. [און] זיי האָבן געזען אַז אַזוי ווי אַ פֶּשֶׁר וְדָם איז עוֹבֵר, אַף תּוֹרָתוֹ עוֹבֵר, מ'פאַרגעסט.

האָבן זיי צוריק געבעטן זיך, לאָמיר אונז הערן, יִשְׁקֵנִי מְנֻשִּׁיקוֹת פִּיהוּ, מ'זאָל הערן מפי הקדוש ברוך הוא.

האָט מען זיי געענטפערט היצט איז שוין פאַרפאַלן, היצט קען עס שוין נישט זיין. [אַבער] לעתיד אחר ביאת המשיח, שפעטער וועט דאָס זיין אַזוי צוריק, אַז מ'וועט הערן מפי הקדוש ברוך הוא.

שטייט דאך אויך אַזוי אין מדרש.

מ

האָט ער [קרח] געהאַט אַ חֲשָׁבוֹן, אַז ס'קען נאָך זיין אַזוי [בימינו, העולם התיכון], ממילא וועלן זיין צוריק די לויים 'כהנים', [און] ווען דאָס וועט זיין, וועט מען טאַקע הערן מפי הקדוש ברוך הוא, וועט מען נישט דאַרפן הערן [אפילו] פון משה רבינו. [וזה שאמר פי] כָּל הָעֵדָה כָּל־סָדִים וּבְתוֹכָם ה', וּמִדּוּעַ תִּתְּנָשְׂאוּ עַל קָהָל ה', וּוְאִם בְּרוּכִיט עַטֶּס [אַז] מ'זאָל מוזן טאַקע נאָר פון ענק הערן, [און אַז] עַטֶּס זאָלט ברענגען די דְּבוּרִים פון הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. [והרי] אידן זענען ראוי צו דעם [אַז] מ'זאָל זיי מַחְזִיר בְּתִשּׁוּבָה זיין [להיות כָּל הָעֵדָה כָּל־סָדִים וּבְתוֹכָם ה', וּמִדּוּעַ תִּתְּנָשְׂאוּ עַל קָהָל ה', וּוְאִם בְּרוּכִיט עַטֶּס] הוּא, [ועל זה אמר] וּבְתוֹכָם ה'.

מא

'דאָס' איז געווען די טענה פון קרח'ן, [והכל] לויט ווי דער אר"י הקדוש זאגט אַז ער האָט געוואָלט שוין, דעם וואָס ס'וועט זיין לעתיד.

מב

ס'איז אַבער אַלעס אַמֶּת, ס'וועט טאַקע זיין, אידן וועלן תִּשּׁוּבָה טון, און מ'וועט הערן מפי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אַבער נאָר ווען 'די צייט' איז.

[אַבער] 'פאַר' דער צייט טאָר מען נישט, מ'האָט נישט איבערגעגעבן דאָס [לבני אדם].

² בשיר השירים רבה (א, פסוק ב): בשעה ששמעו ישראל אֶנְכִי ה' אֶלְקֵיךָ נתקע תלמוד תורה בלבם, והיו למדים ולא היו משכחין. באו אצל משה ואמרו, משה רבינו תַּעֲשֶׂה אֶת פְּרוּבִיבּוּיִן שְׁלִיחַ בִּינוּתֵינוּ, שנאמר (יתרו כ, טו) דִּבֶּר אֶתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְנִתְּנָה לָמָּה נָמוֹת, ומה הנייה יש באבדה שלנו. חזרו להיות למדים ושוכחים, אמרו מה משה בשר ודם עוֹבֵר, אף תלמודו עוֹבֵר. מיד חזרו באו להם אל משה אמרו לו משה רבינו לוואי יִגְלָה לנו פעם שנייה, לוואי יִשְׁקֵנִי מְנֻשִּׁיקוֹת פִּיהוּ, לוואי יתקע תלמוד תורה בלבנו כמות שהיה, אמר להם אין זו עכשיו, אבל לעתיד לבא הוא, שנאמר (ירמ' לא, לב) וְנִתְּנִי אֶת תּוֹרָתִי בְּקֶרֶבְךָ וְעַל לִבְךָ אֶכְתְּבֶנָּה. ○ רבי נחמיה אמר בשעה ששמעו ישראל לא יִהְיֶה לִי נַעֲקָר מִלְּבָב יִצְרָהֵר, באו אצל משה וכו' מיד חזר יצר הרע למקומו, חזרו על משה ואמרו לו משה רבינו לוואי יגלה לנו פעם שני, הלואי יִשְׁקֵנִי מְנֻשִּׁיקוֹת פִּיהוּ, אמר להם אין זו עכשיו, אבל לעתיד לבא הוא, דכתיב (יחזקאל לו, כו) וְהִסְרֵתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשָׂרְךָ.

מג

המשך ישוב קושיא יח

[על כל פנים] פאר די גזירה פון די מרגלים, האָט ער געהאַט אַ חשבון אַז ס'וועט טאָקע אַזוי זיין [בימיו, דעדיין] האָט מען נישט אַרויסגעזען אַז ס'וועט נישט אַזוי זיין. [וויבאלד באמת כן] אפשר טאָקע, ס'העט 'דאָך' גיווען געקאָנט זיין. [ולכן] האָט ער נאָכנישט געזאָגט גאַרנישט, [ווייל] ער האָט גערעכנט ס'וועט זיין [בקרוב]. אָבער נאָך די מרגלים האָט ער דאָך שוין געזען די גזירה, [שהרי] ער האָט דאָך אַלעס משיג געווען, [וראה] אַז ס'איז געווען אַ גזירה [אז] ס'איז געוואָרן אַ בכיה לדורות. [ולכן] האָט ער געקריגט דערויף, האָט ער געוואָלט מ'זאל מבטל זיין די גזירה [און] מ'זאל עס צוריקשטעלן [ווי פריער].

מד

זיין טענה איז הערשט טאָקע אַרויסגעקומען [רק לאחר המרגלים]. ער האָט טאָקע [גם מעיקרא] געוואָלט ווערן צוריק [כהן גדול], און נאָכאָמאָל איבערמאָכן די נשיאים, מיט אַלעס. [אָבער] ס'שטייט דאָך, אין זוהר הקדוש שטייט דאָך אויך^{כא}, אַז די נשיאים [שנתמנו למרגלים] האָבן געהאַט אַ חשבון [אז] אין אָרץ ישׂראל וועלן זיי נישט זיין [מער קיין נשיאים, נאָר דאָרט] וועלן זיין אַנדערע נשיאים, שטייט דאָך אַזוי אַרויס אין זוהר הקדוש אויך, [אין] פרשת שלח^{כב}. ממילא [מתחילה] האָט ער נישט געהאַט קיין טענות, ווייל ער האָט גערעכנט מ'גייט [דאָך] שוין קיין אָרץ ישׂראל, [וכל המינויים הם רק לפי שעה עתה במדבר]. אָבער אַז ס'האָט זיך אַזוי אויסגעלאָזט, אָבער 'דערנאָך' שוין [לאחר שחטאו במרגלים ונגזרה גזירת הגלות] האָט ער געהאַט אַ חשבון [לצאת עתה ולחלוק על הכל].

מה

הקדמה לשוב קושיא ו-ז, וקושיא יד

אמנם אכתי צריך הסבר, דהלא יש עת המיועד להנאולה, והאך חשב להקדים נאָר אָבער סוף כל סוף, ס'איז דאָך דאָ אַ 'זמן' הגאולה, [וואָס] ס'קען דאָך נישט זיין אַנדערש. [ואם כן לכאורה האין חשב קרח להביא הגאולה שלא בזמנו הנועד לכך מתחילת הברירה] (וסיים הענין להלן באות נב).

מו

וכמו שביאר בנור הקודש ענין הפסוק בַּעֲתָה אַחִישָׁנָה, כי הנאולה יש לה עת וזמן מיוחד, שאו שולט כוכב ומזל מיוחד להנאולה, אמנם כשהקב"ה רוצה להביא הנאולה בבחינת אַחִישָׁנָה, אז הוא מחליף הזמנים להביא שליטת זמן הנאולה בזמן אחר, ונמצא כי "בַּעֲתָה" עצמה הוא שמתקיים "אַחִישָׁנָה" ווי איך פלעג אַלץ נאָכצוזאָגן וואָס דער נזר הקודש זאָגט^{כג} [בביאור הפסוק] אַנִּי ה'

^{כא} בזוהר הק' (שלח דף קנח): וישלח אותם משה וגו' בלם אנשים. כלוהו זכאין הוו, ורישי דישׂראל הוו. אכל אינון דברו לגרמיהו עיטא בישא. אמאי נטלי עיטא דא, אלא אמרו, אי ייעלון ישׂראל לארעא, נתעבר אנו מלמיהו רישין, וימני משה רישין אחרנין, דהא אנו זכינו במדברא למהו רישין, אכל בארעא לא נפי. ועל דנטלי עיטא בישא לגרמיהו, מיתו אינון, וכל אינון דנטלן מלייהו.

^{כב} וכמו שכבר האריך רבינו בזה בשבוע שלפניו, בס"ג שלח תש"כ (לשון קדשו קונטרס שג, ח"א).

^{כג} דאיתא בגמרא סנהדרין (צח): רבי יהושע בן לוי רמי, כתיב בַּעֲתָה (ישעי' ס, כב), וכתיב אַחִישָׁנָה (שם). זכו אַחִישָׁנָה, לא זכו בַּעֲתָה.

ובנור הקודש פרשת ויחי (על בראשית רבה צח, ג) האריך לבאר בלשון הפסוק אַנִּי ה' בַּעֲתָה אַחִישָׁנָה, כי זמן

בַּעֲתָהּ אַחִישָׁנָה (ישעי' סח, כב). פרעגט ער די קשׂיָא, ווי קען זיין בַּעֲתָהּ 'אויף' אַחִישָׁנָה (שהם סותרים זה לזה, ולפי משמעות הפסוק הכל ענין אחד).

מז

זאָגט דער נזר הקודש (כהמשך דלהלן).

- אין זרע קודש פונעם ראָפשיצער רב שטייט עס אויך^כ, די זעלבע זאך. ער זאָגט עס דאָרט נישט אַרויס [מקורו], צי זאָגט ער עס פון נזר הקודש, צי האָט ער עס אַליין מַכְנֵן געווען. -

ס'שטייט בַּעֲתָהּ אַחִישָׁנָה, [ופירושו כי] לעולם - זאָגט ער - די גאָולה האָט אַ זמן. [און] וואָס הייסט אַ זמן, אַ זמן הייסט [איזה מזל וכוכב למעלה בצבא מרום, ווייל ווען] דער בורא כל עולמים האָט באַשאַפֿן די וועלט, ס'איז דאָך דאָ אויף יעדן זמן אויף יעדע רגע איז דאָ אַנדערע מזלות, מיט אַנדערע כוחות [השולטים בו], אַזוי [ביי] אַלע מערכת השמים. דער בורא כל עולמים האָט באַשאַפֿן די אַלע כוכבים ומזלות, און יעדער טאָג איז עפעס אַנדערש, יעדער טאָג האָט אַן אַנדערן מזל אויף זיך, אַן אַנדערן כוכב. און ס'איז דאָך דאָ דער טאָג וואָס ער איז אַנגעגרייט אויף [ביאת] משיח, איז דאָ 'דעס' מזל און 'דער' כוכב [המיועד לזמן הגאולה שלימה].

נו אַז דער בורא כל עולמים וויל אָבער מַמְהָר זיין די גאָולה (כמבואר בגמרא דאם זכו אחישנה, הרי) דער בורא כל עולמים איז דאָך מַשְׁנֵה עֲתִים ומַחְלִיף אֶת הַזְּמָנִים וּמַסְדֵּר אֶת הַכּוֹכָבִים בְּרָקִיעַ כְּרָצוֹנוֹ [ברכת מעריב ערבס], [וממילא] נעמט ער 'שוין' דעם זמן, [דהיינו] דעם מזל און דעם כוכב [המיועד להגאולה שלימה], און שטעלט אים אַריבער שוין היצטערט אויפן פלאַץ [שצריך לעמוד בזמן הגאולה, וממילא] איז 'שוין' טאַקע דער זמן פון די גאָולה, קומט אַרויס [יחיד] דער זמן פון ביאת המשיח.

איבערדעם זאָגט ער אַנִי ה' אַז בַּעֲתָהּ אַחִישָׁנָה, איך וועל ממהר זיין דעם זמן, [אַבער] דאָס וועט אַמאָל [בכל אופן] נאָר זיין בַּעֲתָהּ, נאָר פונדעסטוועגן קען זיין אַחִישָׁנָה. דעם גאַנצן בַּעֲתָהּ קאָן זיין אַחִישָׁנָה, אַז מ'שטעלט איבער דעם גאַנצן 'בַּעֲתָהּ'.

אַזוי זאָגט דער נזר הקודש.

ביאת המשיח תלוי באיזה מזל וכוכב מסויים במערכת השמים, שצריך להיות באותה רגע של הגאולה, ואם יזכו ישראל יניע הקב"ה את מערכת השמים שיהיה אז אותו מזל הגורם לגאולה, ונמצא שיהיה התחלפות הזמן להקדים ולהחיש הזמן של "בעתה", עיי"ש באריכות גדול, ואכמ"ל.

^כ בזרע קודש על המועדים (בליקוטים שבסוף הספר): בַּעֲתָהּ אַחִישָׁנָה. כי הכל על פי הילוך המזלות, כי כתיב (חבקוק ג) הַלִּכּוֹת עוֹלָם לוֹ, שֶׁהָכַל הוֹלֵךְ עַל פִּי הַיְלּוֹךְ הָעוֹלָמוֹת, וְכַשִּׁיבֹאוּ עַל הַנְּקוּדָה שֶׁהוּמִין ית"ש עַל בִּיאת מִשְׁחִינוֹ, יבֹא. וְזֶה שֶׁאֵמְרוּ ז"ל זְכוּ 'אַחִישָׁנָה', כִּי יִמָּהַר ית"ש הַיְלּוֹךְ הָעוֹלָמוֹת, עַד שֶׁבִּמְהֵרָה יבֹא עַל נְקוּדָה זֹאת, וְיִהְיֶה גַם כֵּן 'בַּעֲתָהּ', כִּיֹּן שִׁיחִיהָ עַל הַנְּקוּדָה שֶׁהוּמִין ית"ש. ○ וְכֵן זֶה נֶתַן ית"ש כַּח בִּיד הַצַּדִּיקִים, כְּמוֹ שֶׁמִּצִּינוּ בִּיהוֹשֻׁעַ שֶׁהַעֲמִיד הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ, וְכֵן בְּגִמְרָא (ראש השנה כה. וּמוֹכָא לֵהֲלֹךְ) שֶׁקָּל קֵלָא פְסִיק בֵּה. נִמְצָא שֶׁלַּהַצַּדִּיקִים יֵשׁ כַּח לַהֲנַהֲיָג כֹּל הַמְּזוֹלוֹת, וְהַצַּדִּיקִים יִנְהֲגוּ בִּמְהֵרָה הַמְּזוֹלוֹת שִׁיבֹאוּ עַל נְקוּדָה זֹאת מֵהַגְּאוּלָּה, וְיִהְיֶה בַּעֲתָהּ אַחִישָׁנָה כ"ל. וְלֹא דוּקָא הַפִּירוּשׁ עַל הַמְּזוֹלוֹת, כִּי כֹל הָעוֹלָמוֹת יֵשׁ לָהֶם הַיְלּוֹךְ. ○ וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא גַם כֵּן עֲנִין תַּפִּילָה [וּזְמַנָּה], הַגֵּם שֶׁאֵין הַמְּקוֹמוֹת שׁוִׁין לַעֲנִין תַּחֲלִית הַיּוֹם וְהַלֵּילָה, רַק כִּי שַׁעֲרֵי תַּפִּילָה סוֹכְבִּים וּבָאִים בְּכָל אֲקָלִים וּמָקוֹם כִּפִּי שַׁעֲתוֹ, וּמִקְבִּלִין שֶׁם תַּחֲפִילוֹת, כִּי בַעַת הַהוּא שֶׁם הַשַּׁעֲרֵי תַּפִּילָה מְסוּבִּים. ○ וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא גַם כֵּן עֲנִין שְׁמִיטָה וְיֹבֵל, שֶׁאֵז בֹּא עַל נְקוּדָה זוֹ שֶׁצָּרִיךְ מִצּוּה זוֹ. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה כֹּל מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁהוּמִין גִּרְמָא. ○ וְיֵשׁ הַיְלּוֹךְ כִּלְלִי וּפְרָטִי, עַל דֶּרֶךְ [שֶׁאֵמְרוּ] חז"ל (שם) שֶׁשֶּׁשׁ יָדַע מְבֹאֵר, יָרַח [לֹא יָדַע מְבֹאֵר], דַּעֲמִים בֹּא בִּירוֹחַ וּפְעֻמִּים בֹּא קֶצֶר] כו', כִּי שֶׁמֶשׁ מוֹרֶה עַל רַחֲמִים, וְיֵרַח לְהִיפֵךְ. הִנֵּחַ בִּיד הַצַּדִּיקִים בְּכוֹלָם.

מח

ועל פי דבריו תירצתי קושיית הטורי אבן על מה שאמרו הדגודר מן היין ביום שיבא בן דוד, אסור בכל הימים, כי אפשר לבא תמיד. וקשה על זה ממה שאמרו הדגאולה תהיה רק בניסן. אמנם להאמור נחא, כי גם בשאר הזמנים יכול הקב"ה להחליף הזמנים שיחול או שלישות ובחינת הזמן של ניסן, ונמצא דתרווייהו איתניהו

איך האב שוין מיט דעם אסאך מאַל^כ פאַרענטפערט, וויאָזוי קאָן זיין בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל^כ, - דעם טורי אבן'ס קְשִׁיאָ^כ, - אַז ס'שטייט יעדן טאָג קען אָנקומען משיח, [וכדאיתא בגמרא עירובין]^כ אַז מ'איז נודר ביום שכן דוד בא איז אסור תמיד ביין, [ווייל] טאָמער קומט ער היצטערט, [והרי כן] יעדער טאָג קען זיין [ביאת משיח].

[והרי אמרו דבניסן עתידין להגאל, ונמצא] איך זעה דאָך לעולם אַז דאָ איז דאָ אַ זמן מוכרח נאָר בניסן. אָדער בניסן [לשיטת רבי יהושע], אָדער בתשרי [לשיטת רבי אליעזר]^כ. [און] מ'פרעגט דאָך יעדן [מענטש ביום הדין] צפֿית לישועה^כ, [כי צריכין לצפות 'בכל יום' על הגאולה, והרי לכאורה] ס'קען נישט זיין [רק בניסן], קומט אויס אַז אין די אַלע חדשים [האחרים] קען נישט זיין [הגאולה, והאיך אפשר לצפות עליה בכל יום].

מט

[והטורי אבן] ער וויל אַ חילוק מאַכן^כ צווישן בעִתָּה און אַחֲשִׁינָה [בכדי לתרץ דברי 'הגמרא' אהרדי].

נאָר ס'האַלט נישט אויס, וואָרן ס'שטייט בפירוש אַרויס אין מדרש^ל, אַז מ'זאָל נישט גלייבן [אם מבשרין הגאולה שלא בניסן].

^כ ומהם בס"ג בא תשי"ג [לשון קדשו קונטרס קלה, אות סא-טז], בא תשט"ו [קונטרס טו], החודש תשט"ו [קונטרס קפה], החודש תשי"ט [קונטרס צח]. ועיין זה גם בס"ג אמור תשכ"ב, וליל ו' דחנוכה תשכ"ח [ורבני יואל לחנוכה אות נו]. ובדברי יואל וירא [עמוד שפט] ואתחנן [מהדורת עמוד קנא], ועוד בכ"מ.

^כ בגמרא ראש השנה (דף יא): תניא רבי אליעזר אומר בתשרי נברא העולם וכו', בניסן נגאלו, בתשרי עתידין ליגאל. רבי יהושע אומר בניסן נברא העולם וכו', בניסן נגאלו, בניסן עתידין ליגאל.

^כ בגמרא עירובין (גז): בעי רב חנניא, יש תחומין למעלה מעשרה או אין תחומין למעלה מעשרה וכו', כי תיבעי לך בעמוד גבוה עשרה ואינו רחב ארבעה, אי נמי דקאזיל בקפיצה, לישנא אחרינא בספינה, מאי וכו'. ○ תא שמע, הריני נזיר ביום שכן דוד בא, מותר לשנות יין בשבתות ובימים טובים, ואסור לשנות יין כל ימות החול. אי אמרת בשלמא יש תחומין, היינו דבשבתות ובימים טובים מותר, אלא אי אמרת אין תחומין, בשבתות ובימים טובים אמאי מותר. שאני התם דאמר קרא (מלאכי ג, כג) הנה אֶנְכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיא גוֹר', והא לא אתא אליהו מאתמול. אי הכי בחול כל יומא ויומא נמי לישתרי, דהא לא אתא אליהו מאתמול. אלא אמרין לבית דין הגדול אתא, הכא נמי לימא לבית דין הגדול אתא. כבר מובטח להן לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים, מפני הטורח. קא סלקא דעתך מדאליהו לא אתא משיח נמי לא אתי, במעלי שבתא לישתרי. אליהו לא אתי, משיח אתי, דכיון דאתי משיחא הכל עבדים הן לישראל וכו'.

^כ כמבאר בגמרא שבת (לא): בשעה שמכניסין אדם לדין, אומרים לו נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה [פירוש: לפי שאדם צריך להתעסק בדרך ארץ, שאם אין דרך ארץ אין תורה (אבות ז, יז), הוצרך לקבוע עתים לתורה דבר צדוק, שלא ימשך כל היום לדרך ארץ], עסקת בפריה ורביה, צפית לישועה [לדברי הנביאים], פלפלת בחכמה, הבנת דבר מתוך דבר. ואפילו הכי, אי יקראת ה' היא אוֹצְרוֹ, אין, אי לא לא.

^כ בטורי אבן [לבעל שאגת אריה, ראש השנה יא]: בתשרי עתידין ליגאל וכו', ולרבי יהושע בניסן עתידין ליגאל וכו'. וקשה לי הא תניא בפרק ד' דעירובין, הריני נזיר ביום שכן דוד בא, מותר לשנות יין בשבתות וימים טובים, דאין אליהו בא בערבי שבתות וערבי ימים טובים, כדמפרש התם, ואסור לשנות יין בימי החול. והשתא אמאי אסור לשנות כל ימות החול, אי לר' אליעזר לא יהיה אסור אלא בתשרי, ולר' יהושע בניסן לחור. ○ ומסתבר לי בהא מילתא, דב' מיני קיצין איכא לביאת בן דוד, כדאמר בפרק חלק (סנהדרין צה, ריב"ל רמי כתיב בעתה וכתוב אחישנה, זכו אחישנה, לא זכו בעתו. והאי דשמעתין מיירי מבעתו ובדלא זכו, דלמר עתו בתשרי ולמר בניסן. אבל בקץ דאחישנה ובדזכו, אין זמן קבוע לדבר אלא כל יומא זימני' הוא, וכדאמר ליה משיח התם (בסנהדרין סה) לר' יהושע בן לוי היום אֵם בְּקֶלֶו תִּשְׁמָעוּ. משום הכי בנדר ביום שכן דוד בא, אסור כל ימות החול ביין, דילמא זכו, וכל יומא זימניה הוא.

איך וויל היצט נישט מאַרין זיין.

ג

[און] לכאורה איז נאָכנישט דאָ דערויף קיין שום תּירוץ [שלא ראייתו תּירוץ אחר בזה בספרים. און] די תּירוצים וואָס דער טורי אבן פּלאַגט זיך [לתרץ בזה, לכאורה] האַלט נישט אויס^ל.

נא

האָב איך געזאָגט [לתרץ], קאָן זיין דאָס איז טאַקע די זעלבע זאַך [ווי דער נזר הקודש].

[דלעולם] דאָס איז אַמאָל זיכער אַז משיח קען נאָר קומען בניסן, און פונדעסטוועגן קאָן ער קומען יעדן טאָג, ווייל דער בורא כל עולמים נעמט [און טוישט אַריבער דעם זמן].

וואָס איז דען [פּשט שתהיה הגאולה] אין ניסן, [הרי הכוונה דבניסן] איז דאָ די מזלות און די כוכבים אין דעם זמן, די גאַנצע הנהגת העולם און די מערכת השמים ווערן געפירט [לפי השליטה וההתנהגות] ווען ס'ברויך צו זיין ניסן. און דער בורא כל עולמים נעמט דעם ניסן, און קאָן אַראָפּשטעלן דעם ניסן אינמיטן ווינטער צי אינמיטן זומער, ווען אימער, אַז דער בורא כל עולמים וויל [לשנות עתים בכדי] ס'זאָל מאַכן די גאַנצ'ה. אַזוי ווי ס'קען זיין בַּעֲתָה אַחִישָׁנָה [כדברי הנזר הקודש], אַז מ'קאָן אַוועקנעמען דעם זמן הגלות, מ'קאָן ריקן פון הונדערטער יאָרן קאָן מען איבערריקן אַ זמן, ממילא [מכל שכן] פון אַ פּאָר חדשים איבערצושטעלן אַ זמן.

און בכלל ביים בורא כל עולמים איז דאָך נישט שווער [גאָרנישט, ביי אים] איז דאָך אַלדינגס [מעגליך], איז דאָך אַלעס איינס.

היצט טאַקע, אַז טאַמער [באיזה יום שיהיה] איז דער זמן הגאולה, אַז ס'איז דער זמן הגאולה [שירצה הקב"ה להביא הגאולה], וועט ווערן ניסן.

אַבער זיין וועט עס טאַקע נאָר אין ניסן.

[עד כאן ממה שאמרתי כבר, בישוב קושיית הטורי אבן].

נב

וועכ"פ צריך הסבר, האך חשב קרח שתהיה הגאולה שלא בומנה המיעוד, דהלא רק הקב"ה הוא שיכול להחליף את הזמנים

[והנה עכ"פ לעניינינו, הרי יוקשה] לכאורה וויאזוי האָט קרח געקאָנט קלערן צו מאַכן אַ זמן הגאולה, ס'איז דאָך נישט 'דער' זמן. [ולהחליף את הזמנים] דאָס איז דאָך נאָר אַני ה' בַּעֲתָה אַחִישָׁנָה, דער בורא כל עולמים מאַכט דאָך דעם זמן, וויאזוי קען דאָס זיין.

^ל בשמות רבה (בא יח, ב): מה ראה לומר ליל שמיים, שבו עשה גדולה לצדיקים, כשם שעשה לישראל במצרים, ובו הציל לחזקיהו, ובו הציל לחנניה וחביריו, ובו הציל לדניאל מגוב אריות, ובו משיח ואלהיו מתגדלין, שנאמר (ישעי' כא, יב) אֶמְרָ שֹׁמֵר אֶתָּה בְּקֶרֶךְ וְגַם לַיְלָה. משל לאשה שהיתה מצפה לבעלה שפירש למדינת הים, אמר לה יהא סימן הזה בידך, בעת שתראי אותו סימן דעי שאני בא, ואני קרוב לבא. כך ישראל מצפין משעמדה אדום, אמר הקב"ה הסימן הזה יהיה בידכם, ביום שעשיתו לכם תשועה ובאותו לילה, הָיוּ יודעים שאני גואלכם, ואם לאו אל תאמינו, שלא קרבה העת, שנאמר (ישעי' ס, כב) אֲנִי ה' בַּעֲתָה אַחִישָׁנָה.

^{לא} דהלא בדורות האחרונים בודאי כבר הגיע הזמן של בעתה, ועם כל זה נחכה לו בכל יום שיבוא.

נג

אמנם יבואר זה בהקדם דברי הקדושת לוי בביאור המושג בענין מולד הלבנה, דפעמים בא בארוכה ופעמים בא בקצרה. דאף שמצד הטבע אין שייך השתנות בהילוכה, אמנם כשכית דין רוצין להקדימו או לאחר, נמסר הכח בידם לשלוט על הילוך הלבנה, ואז היא משתנית לפי רצון וגזירת החכמים בבית דין שלמטה

[נגאָר] קען אָבער זיין, [דהנה] ס'שטייט אין קדושת לוי^ל זאָגט ער אַ דבר נפלא [וכדלהלן באות נז].

נד

[דהנה] מ'זעט אין די משנה^ל, צו רבן גמליאל איז געקומען עדות [על ראיית הלבנה], זיי האָבן געזאָגט ראינוהו [שחרית במזרח, וערבית במערב], מ'האָב מיר זי געזען [בשחרית] [את הלבנה הישנה], און בערבית די לבנה [החדשה. און] רבי יוחנן בן נורי האָט געזאָגט עדי שקר הם.

און רבן גמליאל האָט געזאָגט, כך מקובלני מבית אבא, פֿעם [בא] פֿאַרוכּה ופֿעם בקצרה.

נה

דער רמב"ם פלאָגט זיך דערויף^ל, [שהרי] ווי קען דאָס זיין אַז ס'קומט פֿעם פֿאַרוכּה און פֿעם בקצרה, [והרי] לויטן חֲשׁוֹבֵן אַז כ"ד שעות מיכסי סיהרא^ל [סמוך

^ל במשנה ראש השנה (כד): מעשה שבאו שנים ואמר ראינוהו שחרית במזרח וערבית במערב, אמר רבי יוחנן בן נורי עדי שקר הם. כשבאו ליבנה, קיבלן רבן גמליאל. ועוד באו שנים ואמר ראינוהו בזמנו, ובלי עיבורו לא נראה, וקיבלן רבן גמליאל, אמר רבי דוסא בן הורקניס עדי שקר הן, היאך מעידים על האשה שילדה ולמחר כריסה בין שיניה, אמר לו רבי יהושע רואה אני את דבריך. שלח לו רבן גמליאל, גזורני עליך שתבא אצלי במקלך ובמעוטיך ביום הכפורים שחל להיות בחשבונך וכו'.

ובגמרא שם (כה): תניא אמר להם רבן גמליאל לחכמים, כך מקובלני מבית אבא פעמים בא בארוכה ופעמים בא בקצרה [פירש"י: שלפעמים שהלבנה בא בדרך קצרה, ויכולין לראותה בפחות מכ"ד שעות]. אמר רבי יוחנן מאי טעמא דבי רבי, דכתיב (תהלים קד, יט) עֲשֵׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים שָׁמָּה יָדַע מְבוֹאוֹ, שמש הוא ידיע מבווא, יָרֵחַ לא ידע מבווא.

^ל בפירוש המשניות להרמב"ם (ראש השנה ב, ח): ושמו תחשוב באמרם ראינוהו שחרית במזרח וערבית במערב, מה שחוששין הטפשים שהאמינם בשני הדברים, והיה אצל רבן גמליאל אפשר שיראה הירח במזרח קודם הנץ החמה, ובו ביום שיראה בעצמו במערב אחר שקיעת החמה, וזה מן הנמנע בתכלית המניעות, לא יתחייב בשום פנים. ואין מאמין זה אלא אדם עם הארץ טפש בתכלית הטפשות, לא ירגיש מן הגלגל אלא כמו שירגיש השור והחמור. וכל מה שנפל בדמיון מזה, הוא אמרם בגמרא אמר להם ר"ג לחכמים כך מקובל אני מבית אבי אבא פעמים בא בארוכה ופעמים בא בקצרה. • וענין זה המאמר, כי הזמן שיש בין קיבוץ השמש והירח ובין ראייתו, ישתנה שינוי גדול כפי מהירות הירח והתממהתו, וכפי רוחבו בצפון ובדרום, וכפי ערך מערכי המזל שהוא בו וקוצר מערכיו, וכפי שינוי תנועת השמש, ומפני אלו השינוים כולם מהם מחייבים קוצר הזמן שיש בין הקבוץ וראייתו וארכו, אמר פעמים בא בארוכה ופעמים בא בקצרה. ומי שלמד בחכמת התכונה יודע כל מה שאמרת. ורבן גמליאל לפי שדקדק זה הענין, ידע שאפשר שיראה באותו הלילה, וקיבל דבריהם באמרם ראינוהו ערבית במערב, ולא השיגח לאמרם שחרית במזרח, כי התורה לא הטיח אותנו לשאול העדיות על ראייתו שחרית. ולא היתה אמונתו שכזו, אבל האמין שנראה להם דבר בדמות ירח ולא היה כן, כי מן הנמנע ראייתו של אותו היום, ולפעמים יצטייר באורי צורת ירח כמו שאמרנו. והם זכרו זה בגמרא (כה). ואמרו פעם אחת נתקשרו שמים בעבים ונראית הלבנה בכ"ז לחודש. • וכאשר קבל ר"ג עדות שנראית ערבית, הרחיקו חכמים זה הדבר, לפי שלא היה בין הראייה ובין הקבוץ זמן הראייה לפי חשבונם הגדול, והוא הודיעם העיקר ואמר פעמים בא בארוכה ופעמים בא בקצרה. וכן יפרש מי שיבין וישכיל אצלו הכרה אנושית.

^ל כמבואר בגמרא שם (כז): אמר רב נחמן, עשרים וארבעה שעי מכסי סיהרא [פירש"י: סמוך לחידושה, מלפניו ומאחוריו, היא מתכסה מן העין מתוך קוטנה. שש שעות לפני חדושה ושש שעות לאחר חדושה נעלמת מכל אדם, קודם לכן ולאחר מכן, שתים עשרה שעות כשהיא במרחק נראית לבני מזרח ולא לבני מערב מתוך קוטנה, וכשהיא במערב נראית לבני מערב ולא לבני מזרח, והיא לעולם לפני חדושה בקרן מזרחית דרומית ולאחר חדושה בקרן מערבית דרומית, כך ראיית ביסורו של רבי סעדיה זכורנו לברכה. הילכך כשהישנה מתכסה במזרח, אין חזקתה נראית לבני מזרח עד עשרים וארבע שעות,

להמולד, לויטן חֶשְׁבֹן וואָס ס'שטייען, לויט די אַלע חֶשְׁבֹנוֹת וואָס מ'רעכנט אויס אַמאָל גאָר, איז עס נישט פאַרהאַנדן [שישטנה אורך הילוכה מפעם לפעם].
[וכן בשאר מפרשים נדחקו בזה, און] מ'ווייסט נישט קיין שום פֿשט אין דעם פֿעם באַרוכֶהּ לה.

נז

און דער אַמֶת, איך וויל נישט דאָ מאַרְיֶך זיין, נאָר אז מ'קוקט אַריין און מ'זעט די אַלע פֿשֶׁטִים, לכולהו אית להו פירכא.

ממש ס'בלייבט אָן א פֿשט, וויאָזוי איז דאָס געווען [עובדא דרבן גמליאל, ובאופן ס'זאָל אויסהאַלטן דער פֿעם באַרוכֶהּ ופֿעם בקֶצְרָה].

[און וואָס] די גמרא זאָגט^{לב} [על זה, מאי טעמא דרבי גמליאל, דכתיב] עֲשֵׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים שֶׁשֶׁשׁ יָדַע מְבֹאֵו (תהלים קד, יט), [שֶׁשֶׁשׁ הוא דידע מבוואו, יָרֵחַ לא ידע מבוואו].

נז

[איז אויף דעם] זאָגט דער קדושת לוי^ל, זאָגט ער א דָּכֵר נפֿלא.

וכשמתכסה מבני מערב, אין החדשה נראית להו עד עשרים וארבע שעות]. לדידן [לבלל, דקימין במזרח, מכסיא] שית מעתיקא [ולא יותן] ותמני סרי מחדתא [מה טעם מפני שהלבנה הישנה שלפני חרושה בקרן דרומית מזרחית, ורואין אותה בני בבל הסמוכים למזרח, ונעלמת מהן מכאן ואילך מתוך קוטנה, ולסוף שש שעות של חרושה היא עומדת בקרן דרומית מערבית, ורואין אותה בני ארץ ישראל הסמוכין למערב ולא בני בבל, וכן כל שתים עשרה שעות שאחר שש שעות הראשונות, הרי שמתכסה החדשה מבני בבל שמונה עשרה שעות, ולאחר שמונה עשרה שעות כבר גדולה היא ונראית בכל מקום]. לדידהו, שית מחדתא [כמו שפירשתי, שלבסוף שש נראית לבני מערב] ותמני סרי מעתיקא [כמו שפירשתי, שהישנה בסוף תכליתה לעולם במזרח, וכל שמונה עשרה שעות של ישנה מתוך קוטנה לא נראית במערב, אבל קודם לכן גדולה היתה ונראית למרחוק]. למאי נפקא מינה, אמר רב אשי לאכחושי סהדי [נאם יאמרו ראינו הישנה והחדשה בתוך עשרים וארבע שעות, שקר העידין].

^{לה} וז"ע בספר המאור (ראש השנה כה). והשגות הראב"ד שם. וברמב"ם (קידוש החודש ב, ו, יז, כג), ולחם משנה שם.

^{לו} בקדושת לוי (בכללות ימים טובים, שלאחר הקדושות לפורים): במשנה (ר"ה כד:), ראינוה שחרית במזרח ערבית במערב וכו'. ואמרינן בגמרא מאי טעמא דר"ג, כך מקובלני מבית אבא, פעמים בא בארוכה ופעמים בא בקצרה. א"ר יוחנן מאי טעמא דר"ג, דכתיב עֲשֵׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים שֶׁשֶׁשׁ יָדַע מְבֹאֵו, שמש הוא דידע מבוואו, הא ירח לא ידע מבוואו. • והנה כל המפרשים ובראשם הוא מאור עיינינו הרמב"ם ז"ל, תמהו על זה, הלא אמרו חז"ל לעיל (כ: כ"ד שעות מיכסי סיהרא וכו'). • ולענ"ד נראה, דצריכין להבין מה שאמרו כך מקובלני מבית וכו', ומביא ראהי מפסוק עֲשֵׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים וכו', ולפי דעת הרמב"ם הנ"ל שהוא אחד מן החכמים של חכמי התוכנים, למה לי קרא, הלא הדבר שהוא בחכמת התכונה אין צריך קרא לזה. • ונראה [בשנבאר] מדוע שפעמים היה הבי"ד הגדול צריכין לעבר לחודש או לחסרו וכו'. ולכן אמרו (שם כה). רַבִּי חִיָּא הָיָה קָא חֲזִי לְסִיְהָרָא דְקָאִי בְּצִקְרָא בְּכ"ט, אָמַר לְאוֹרְתָא בְּעִינָא לְקֹדֶשִׁי וְאֵת קָאִי הָכָא, זֵיל אִיכְסִיָּא וכו', ויש נוסח 'וְאֵזְלָא וְאִיכְסִיָּא', ועיין רש"י זיל לעיין טב וקדשיה, דואג היה שלא יוננו עליו בני עירו כשיקדשנו למחר לפי שראו הישנה כל יום כ"ט כו'. והנה עבור שר' חייא היה רוצה לקדש את החודש היה מְצַנָּה את הלבנה לְכִסּוֹת, וכן עשתה הלבנה וְאִיכְסִיָּא, שבני ישראל יש להם כח על מאור הלבנה ועל מאור החמה לעשות כרצונם, ולקמן נבאר באריכות. לכן אם צריכין בי"ד לחסר החודש או לעברו, אזי נראית הלבנה שלא בזמנה, או נתכסה הלבנה שלא בזמנה. ועתה נראה שהמעשה של ר"ג וכו', היינו שר"ג היה רוצה לחסר את החודש, וצוה ר"ג על הלבנה שתראה שלא בזמנה, ועשתה הלבנה רצון בית דין, ונראית שלא בזמנה. וכן אצל ר' חייא שצוה על הלבנה לכסות את עצמה, וכסתה א"ע ונראית בלילה, ע"כ הלבנה עשתה רצון רבי ור"ח. וכמו שכסתה א"ע שלא בזמנה לרבי ולר"ח, כן ראה א"ע שלא בזמנה לר"ג, שהמאורות צריכין לציות את ישראל, לכסות את עצמה או להראות כפי צורך הבית דין. נמצא לפי זה מה דאיתא כ"ד שעות מיכסי סיהרא, למאי נפקא מינה לאכחושי סהדא, היינו אם הבי"ד יודעים שאין צורך לעברו או לחסרו, והם לא גזרו על הלבנה וכו', אז כ"ד שעות מיכסי סיהרא, והעדים מעידים בהיפך, אז הם עדי מוכחשת וכו', היינו על פי החשבון שיהיה עולם כמנהגו נוהג וכו'. • נמצא יתורץ קושיית המפרשים, וגם הרמב"ם הקשה כן, וגם תוספות ד"ה ראינוהו במזרח וזה לשונו, ויתמא מי פליג המסורה מאבותיו דר"ג אהא דאמר לעיל כ"ד שעות מיכסי סיהרא וכו'. • והנה קידוש החודש בראש בית דין תליא מילתא, ורבן גמליאל היה נשיא, ועיקר קידוש החודש תלוי בו, וידע שצריכין לחסר החודש, וידע שצוה על הלבנה שתראה שלא בזמנה, לכן קבל רבן גמליאל. אבל רבי יוחנן בן גוריון לא ידע שצוה רבן גמליאל על

דער אַמַת - זאָגט ער - איז אַזוי, לויט 'חשבון' איז רבי יוחנן בן נורי זייער גערעכט געווען. רבי יוחנן [בן נורי] מיט רבן גמליאל קריגן דאָרט, [און] רבי יוחנן בן נורי איז זייער גערעכט געווען, וואָרן לויט חשבון איז עס געווען עדי שָקָר.

נאָר ברענגט ער, [דהנה] די גמרא זאָגט^ל [דאָך דאָרט], ווען רבי חייא האָט געוואָלט מַקְדֵּשׁ זיין [החודש], האָט ער געזען די לבנה [ישנה] צופרי, האָט ער געזאָגט וואָס טוסטו דאָ, דו שטייסט דאָ? אונז וויל מיר פאַרנאַכטס וויל מיר אונז גיין מַקְדֵּשׁ הַחֹדֶשׁ זיין [על ידי ראיית לבנה החדשה]. און ס'האָט נישט אויסגעהאַלטן [לויטן חשבון, שעדיין יוכל לקדשה בערב]. דערנאָך זענען זיי אַריינגעגאַנגען צו רבי'ן, און בקיצור, ס'איז מיכסי געוואָרן סיהרא [באמירת ר' חייא, ובערב כבר ראו הלבנה החדשה וקידוש החודש].

זעט מען דאָך [פון דעם] אַז קידוש החודש האָט [מען] איבערגעגעבן היצטערט פאַרן בית דין, [וכשם שאמרו לענין דינא דקביעות החודש והמועדים]^ל אַתָּם אפילו שוגגין אפילו מזידין, [כמו כן הוא לענין טבע הילוכה של הלבנה כן] ס'ווערט נשתנה, אַז [בית דין] זיי זענען אַזוי קובע, מוז נשתנה ווערן דער הילוך, די לבנה מוז אַנדערש גיין, [ווייל] זי מוז גיין אַזוי ווי דאָס בית דין וויל.

נח

- ער ברענגט [עס] נישט [בקדושת לוי, אבל עיקר הענין שהטבע משתנה לפי קביעות בית דין, הרי] לעולם דאָס שטייט דאָך בפירושו^ט [שעל זה נאמר] לָקַל גִּמְרָ עָלֶי (תהלים נז, ג), די הלכה איז דאָך [אז] קטנה בת ג' שנה אֵין בתוליה חוזרין, [ואם שוב] נתעברה השנה בתוליה חוזרין, ס'ווערט אַנדערש דער גאַנצער 'טבעיות העולם', אַלעס ווערט נשתנה [לפי קביעות הבית דין שלמטה]. -

הלבנה שתראה שלא בזמנה, ולכן אמר עדי שקר הם, דכ"ד שעות מיכסי סיהרא. ועיין בר"ע מברטנורה שדחק את עצמו בפלוגתא דר"ג וריב"נ, ולפי דברינו יתכן היטב. ○ ולכן היה צריך ר"ג להביא ראיה מקרא [ונמסורה] דפעמים בא בארוכה ופעמים בא בקצרה, דמביא ראיה דהלבנה עושה רצון הבית דין. ועל פי זה נראה פירוש הפסוק עֲשֵׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים וכו', לכן שָׁמַשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ וְלֹא הִירָח, דכיון דעשה 'למועדים' הירח, ולפעמים צריכין ב"ד הגדול לצורך המועדים לחסור או לעבור, גלל כן וכו' שמש הוא ידיע מבווא ולא הירח.

^לו דהיינו שהיה ביום כ"ט אלול, ורצה רבי חייא לקדש החודש דבלייל ל' יהיה ראש השנה, והיה צריך לעשות כן מפני יום הכיפורים שלא יחול סמוך לשבת, ולזה צוה על הלבנה שתתכסה ולא יראו אותו, כדי שלא ירננו על שקידש החודש בתוך כ"ד שעות שראו הלבנה הישנה.

^לט בגמרא שם (כה): רבי חייא חזייה לסיהרא דהוה קאי בצפרא דעשרים ותשעה, שקל קלא פתק ביה, אמר לאורתא בעינן לקדושי כך וְאַתָּה קיימת הכא, זיל איכסי. אמר ליה רבי לרבי חייא זיל לעין טב וקדשיה לירחא, וְשַׁלַּח לי סימנא, דוד מלך ישראל חי וקים.

^לכ כמבואר במשנה ראש השנה (כה): הרי הוא אומר אתם אתם אתם שלש פעמים, אתם אפילו שוגגין, אתם אפילו מזידין, אתם אפילו מוטעין.

ובספרי פרשת אמור (פרשה ט) [לענין עיבור שנים]: לא היתה השנה צריכה לעבר, ועיבורה אנוסים או שוגגים או מוטעים, מנין שהיה מעוברת, תלמוד לומר אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם, אתם אפילו שוגגין, אתם אפילו מוטעים, אתם אפילו אנוסין, אם קראתם אתם מועדיי, ואם לאו אינן מועדיי.

ועוד שם (פרשה י) [לענין קידוש החודש]: קידשוהו אנוסים או שוגגין או מוטעים, מנין שהוא מקודש, תלמוד לומר אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם, אתם אפילו מוטעין, אתם אפילו אנוסין, אם קריתם אתם מועדים, ואם לאו אינן מועדים.

^טב בירושלמי נדרים (דף כג:): בת שלשה שנים ויום אחד, בא עליה הרי זה בסקילה. נמלכו בית דין לעבר, ובא עליה, אנו בסקילה. אמר רבי אבין, אָקְרָא לְאַלְקִים עֲלֵיוֹן לָקַל גִּמְרָ עָלֶי. בת שלשה שנים ויום אחד, נמלכו בית דין לעברו, בתולין חוזרין, ואם לאו אינן חוזרין. [ועיין בזה בש"ך (י"ד קפט, יג), ועוד].

זאָגט ער אַזוי.

דאָס איז אַמאָל אַמאָת, [אז] לויט חשבון איז ער [ריב"נ] גערעכט געווען. נאָר אָבער אַז דאָס בית דין זאָגט [אַנדערש], אַז דעם בית דין איז קובע החודש [בזמן אחר], מוז ער 'גיין' אַנדערש.

[און] דאָס איז דער פֿשט [פון] פעם באַרוכה ופעם בקצרה, [דהיינו רק כשהבית דין קובעים כן, ווייל] ער מוז גיין אַזוי ווי דאָס 'בית דין' וויל, אָבער נישט ווייל [שמצד הטבע עצמו יש לפעמים שינוי בהילוכה].

לויטן טבעיות דאָרף ער נישט אַזוי גיין, לויטן חשבון.

אָבער דאָס האָט קיין חשבון נישט, [דלפי הבית דין יתכן כי] ער מוז אַנדערש גיין [ווי דער חשבון]. דאָס איז דער גאַנצער פֿשט פון פעם באַרוכה ופעם בקצרה.
[און] ער לאָזט טאַקע אויס [שמסיים על זה, בלשון] מָקוֹם הַנִּיחוּ לִי לְהַתְגַּדֵּר בָּזֶה^ב. אַזוי זאָגט דער קדושת לוי דאָרט.

ס

ובזה ביאר שם גם מה שמצינו בגמרא שהצדוקים עשו תחבולות לקלקל ענין זמן קידוש החודש שעשו החכמים. כי הצדוקים אינם מאמינים בתורה שבעל פה וכל החכמים, ועל כן הצדוקים ענין קידוש החודש, כי משם רואין בחוש גודל כח החכמים לשלוט על כל מערכת השמים והארץ

[און] ער איז דאָרט מאַריך אין דעם [עוד]^מ, ער ברענגט [לבאר] פאַרוואָס די צדוקים האָבן זיך פאַרלייגט אויף קידוש החודש זייער שטאַרק, .. פונקט אויף דעם, מער ווי אויף אַלדינגס.

זאָגט ער, וואָרן די צדוקים האָבן דאָך געוואָלט קריגן [על כח החכמים, וחשבו] אַז די חכמים האָבן נישט קיין כח צו זאָגן פֿשט אין די תורה, אין תורה שבכתב, זיי [הצדוקים] האָבן דאָך געקריגט אויף תורה שבעל פה [המסורה ביד החכמים].

נו דאָ [בענין קידוש החודש] האָט מען דאָך עפעס געזען דעם גרויסן כח החכמים, דעם גרויסן כח החכמים האָט מען דאָך דאָ געזען, [ונזכרה דעתן שאמרן] אַז זיי קענען נישט זאָגן קיין פֿשט אין די תורה, [שהלא כאן רואים] אפילו די מערכת השמים מוזן זיי פאַלגן, על אחת כמה וכמה זיי זאָלן קענען אין די תורה אַריינזאָגן פֿשט.

^ב מלשון הגמרא בחולין (ו): אלא מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו [פירש"י: (שאמר) כשיבואו בנינו אחרינו אם לא ימצאו מה לתקן במה יגדל שמם], אף אני מקום הניחו לי אבותי להתגדר [להתגדל] בו.

^מ בקדושת לוי שם: ועתה נבאר הטעם למה אמרו חז"ל במסכת ראש השנה שרצו הבייתוסין לקלקל חודש העדות, [כמבואר שם במשנה] בפרק א' משנה ט' ואם צורה להם, ובפרק ב' משנה א' וב', ועיין בתוספות יו"ט באלו מקומות. ולכאורה מה היה כוונת הבייתוסין בזה שיקלקלו עדות החודש. ○ ולפי דברינו יתכן, שהצדוקים מכחישינן שיש לחכמים כח לעשות בפמליא של מעלה, שהרי הם אומרים שישראל אין להם כח לעשות פירוש על התורה, ומכחישינן את הפסוק על פי התורה אָשֶׁר יוֹרֵף (דברים יז, יא), והפסוק (ישעי' ב, ג) כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה כו', ומכחישינן את זה, כל שכן שמכחישינן שהבית דין אין להם כח על המאורות. ולכן כשנראת הלבנה או שננסה הלבנה שלא על פי חשבון, הם מתקנאים בזה ומכחישינן את זה, שבוה נראה קלונם, שהרי יש כח לבית דין הגדול בפמליא של מעלה לעשות במאור הלבנה כרצונם, הרי כח בית דין יפה, ומציון תצא תורה, כל שכן שיש להם כח לעשות פירוש על התורה, שהרי רואין בעיבור החודש שתורתן של הבית דין אמת. ○ ועל כן כיון שנתגלה קלונם בקידוש החודש, על כן רצו הבייתוסין לסתור דברי הבית דין, וקלקלו הבייתוסין כמה פעמים, כדאייתא בראש השנה (כב): והנה הרמב"ם בפירוש משניות כתב הטעם שרצונם לקלקל, כדי לקיים סברתן [שסוברין ולעולם] עצרת אחר שבת. ולכאורה קשה למה על ששה חרשים השלוחין יוצאין, היה לצאת רק על ניסן לבד, ולפי דברינו יתכן.

איבערדעם האָבן זיי דעם קידוש החדוש וואָס דאָס בית דין מאַכט, האָבן זיי דאָס געוואָלט מבטל זיין, [ווייל] דאָס האָט נישט געטויגט צו זייער שיטה. וואָרן אַז נישט זענען זיי דאָך בטל געוואָרן, זיי האָבן געוואָלט חולק זיין אַז די חכמים האָבן נישט קיין כח, און דאָ האָט זיך אַרויסגעשטעלט [גודל] כח החכמים.

סא

[און] ער מיינט וכו' ביאר גם הפסוק כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, שדרשו בגמרא זו חשבון תקופות ומזלות. וקשה להלא גם העמים יודעים חשבונות אלו. אמנם להאמור נחא, דאדרבה לפי שידועים החשבון ושארן בה השתנות, ועם כל זה רואין שמתשנה ע"י כח הבית דין, מזה רואין חכמתם ובינתם של חכמי ישראל מיט דעם²⁰ [דעם פסוק] כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים [ואתחנן ד, ו], [וואָס אויך דעם] זאָגט די גמרא²¹ זו חשבון תקופות ומזלות.

זאָגט ער פאַרוואָס איז דאָס עפעס חכמתכם לעיני העמים. [ואם תאמר] ווייל זיי קענען אויך? [נו] אַז זיי קאָנען אויך, נו מילא זענען זיי דאָך אויך אַזאָלעכע חכמים, ווייל דאָס קענען זיי אויך, נו וויאָזוי איז חכמתכם ובינתכם לעיני העמים. אַז יענער פאַרשטייט אויך, זענען זיי דאָך אויך אַזעלעכע חכמים.

סב

זאָגט ער ניין, ווייל די אַלע אומות העולם פאַרשטייען גוט דעם חשבון המזלות [ועל כן מכח זה דייקא] זעען זיי דעם כח החכמים, [ווייל דורכדעם] זעען זיי [ווי] אַמאָל אַז ס'קען נישט זיין אַז די לבנה זאָל [זיך] היצט פאַרשטעלן, [און] אַזוי ווי ער [ר'] יוחנן בן נורי' האָט געזאָגט עדי שקר. [ועם כל זה נעשה כך, על ידי כח דיבורים של החכמים בבית דין שלמטה].

- און נאָכדעם ברענגט ער²² [שם במשנה] נאָך איין מעשה. רבי חנינא בן דוסא האָט

²⁰ בקדושת לוי שם: ועל פי זה יתורץ גמרא בשבת (עה). אמר רבי שמעון בן יוחנן אמר ר' יוחנן מניין שמצוה לחשוב תקופות ומזלות, שנאמר ושמרתם וציתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, [אזוי חכמה ובינה שהיא לעיני העמים] הוי אומר זה המחשב תקופות ומזלות. ולכאורה אין לו פירוש, כי למה הוא תקופות ומזלות חכמה לעיני העמים. • והנה כפי פשוטו, בעבור שחשבון תקופות ומזלות הוא בחכמת התכונה, ועבור שחכמת התכונה גם המה האומות העולם יכולים זה, לכן לחכמה נחשב נגד האומות העולם. • אבל לכאורה קשה על זה, דהנה היודע המדות על בוריים, עיקר מדת החכמה שאדם יחשב בה לחכם, שמושיג בהשגה מה שחבירו אין יכול להשיג, אבל אם משיג מה שחבירו גם כן יכול להשיגו, אינו נקרא נגד חבירו חכם. והנה אם תקופות ומזלות האומות העולם יכולין זה, עבור שחכמת התכונה גלוי לאומות העולם גם כן, אזי אין אנחנו חשוכים לחכמים עבור זה, שהרי גם המה משיגים אותו. • ולפי דברינו יתכן, שעל ידי חשבון תקופות ומזלות נודע חכמתנו ובינתנו לעיני העמים, בזמן שבהמ"ק קיים [וקידשו על פי הראייה בבי"ד], שהרי ע"י חשבון תקופות ומזלות היה מולד הלבנה באיזה יום ראוי לראות על פי חשבון, והנה על ידי בית דין הגדול שמקדשין החדוש, נשתנה סדרה ונראית הלבנה ביום אחר [מן] אשר ראוי לראות על פי חשבון, אם כן בזה רואין כוחן של ישראל, אשר משנין סדרי בראשית. ולכן מי שידוע לחשוב תקופות ומזלות, יודע כחן של ישראל. ולכן מצוה לחשוב תקופות ומזלות, לידע כוחן של ישראל, וכח הבית דין הגדול, אשר בזכותן של ישראל משתנה סדרי בראשית, ומשנין כח המאורות. ולכן שפיר חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, שהעמים רואין כוחן של ישראל, שיש לישראל ממשלה על המאורות. • וזה פירוש [המשן] הפסוק ושמרתם וציתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים וגו', כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרבים אלו פה' אלקינו בכל קראנו אלו. ולכאורה כפי דרש הגמרא קאי על חשבון תקופות ומזלות, האין רואין בזה שהשי"ת ברוך הוא קרוב אלינו בכל עת קראנו אלו, ומה נתינת טעם 'כי' מי גוי גדול וגו'. ולפי דברינו יתכן, שע"י חישוב תקופות ומזלות רואין ש'הקל אשר לו הכח והממשלה, הוא עושה רצון עמו בית ישראל, ומצוה על הלבנה שתאיר שלא בזמנה, ותכסה את עצמה שלא בזמנה. נמצא רואין ש'ה' אלקינו קרוב אלינו בכל קראנו אלו, וישראל פועלים ברצונם כל מה שרוצין, שהרי ברצונם השי"ת מושגה מאור המזלות ומאור הלבנה. • ומקום היחוי לי מן השמים להתגדר בזה.

²² בגמרא שבת (עה). ולשון הגמרא בזה, הובא לעיל בדברי הקדושת לוי המובא בריש הערה מב.

געזאָגט [שהוא דומה לאשה שילדה וואָס] מ'האָט געזאָגט עדות, אַז ולמחר כריסה בין שיניה, וויאָזוי קען דאָס זיין. -

זאָגט ער [בקדושת לוי, כ"י] אַלעס איז מיט דעם פאַרענטפערט. [כ"י] מיטן דרך הַטָּבֵּעַ, לויטן 'הלויך' [חֲמָה וּלְבָנָה], קען עס טאַקע נישט זיין. [ועם כל זה רואין שמשנתה חידוש הלבנה כפי ציווי בית דין].

קומט דאָך אויס, זעען זיי דאָך אַסאַך מאָל דעם 'פֶּחַ הַחֲכָמִים', וואָרן זיי זעען דאָך דעם הַלויך הַלְבָנָה, זעען זיי דאָך איבעראַל איז דער חֲשָׁבוֹן [כך וכך] לויט זייער חֲשָׁבוֹן, און פֿלוצים ווערט גאָר אַנדערש, און [תמהין ושיילין] מה זֶה, קאַנען זיי דאָך נישט פאַרשטיין. מוזן זיי דאָך אויסקומען צו דעם תירוץ, ווייל דאָס בית דין האָט געזאָגט [אַנדערש, וממילא] און פון דעם זעען זיי די חֲכָמָה פון אידן, [ולזה פירשו בגמרא] פִּי הָיָא חֲכָמָתְכֶם וּבִינְתְּכֶם לַעֲיֵנִי הָעַמִּים, איז נאָר דאָס איינציגע [זאך, שהוא חשבון תקופות ומזלות, וואָס] דאָרט וועלן זיי אויכעט זען, וואָרן דאָס פאַרשטייען זיי דאָך אויך, און אַז זיי פאַרשטייען, זעען זיי הערשט אַז דאָס קען נאָר זיין מיט'ן פֶּחַ הַחֲכָמִים.

[מה שאין כן ביי] אַן אַנדערע זאך, פאַרשטייען זיי [דאָך עס] נישט.

נאָר דאָס פאַרשטייען זיי.

אַזוי זאָגט דער קדושת לוי, ער זאָגט [עס] באריכות.

סג

- איך האָב דאָ פריער [דערמאנט], כ'האָב עס אויסגערעכנט [בין הקדושות [בקדושת] (א) וואָס] די גמרא זאָגט, ער האָט געזאָגט רב לָכֶם - כ'האָב פריער געזאָגט - און פֶּרַב בְּשִׁרְוֹהוּ. [ולפי האמור יתורץ גם זה לדרכינו (כדלהלן באות פה-פח)]. -

^{פד} בקדושת לוי שם בסוף הענין: ועתה נבאר המעשה שני של רבן גמליאל, שוב באו שנים ואמרו ראינוהו בזמנו ובליל עבדו לא ראינוהו, וקבלן רבן גמליאל, אמר ר' דוסא בן הרכינס עידי שקר הם, האיך מעדין על אשה שילדה ולמחר כריסה בין שיניה. ועיין שם כל המעשה שאמר ר"ע אתם אפילו שוגגים ואפילו מזידים. וקשה על ר"ג למה קבלן. ○ והנה הרב ר"ע מברטנורא פירש, אולי נתכסה בעבים. והנה אם היה באפשרי שנתכסה בעבים, מאי טעמיהו דרבי דוסא בן הרכינס ור' יהושע, אלא על כרחך שלא היה ספק אם נתכסה בעבים, והדרא קושיא לדוכתא, מאי טעמיה דרבן גמליאל. ○ ולפי מה שכתבתי נחא, דרבן גמליאל היה נשיא, ובדידיה תליא מילתא, וידע שצריכין חודש לחסור, וצוה על הלבנה שתִּרְאָה לעדות בזמנו כמו שכתבתי, ואפילו [אם] על פי חשבון לא היתה ראויה לראות, ורבן גמליאל צוה עליה שתראה בזמנו, ועשתה הלבנה רצון רבן גמליאל ונראית לעידם, ושוב כיון שראו העדות הלבנה וראויה לקדש את החודש, עשה הלבנה מנהגה אשר הוטבע בה, דהיינו שלא נראת עד זמן שראויה לראות על פי החשבון, ולכן לא נראה בליל העבורה, כי המעשה היה שעל פי החשבון לא תראה בליל עיבורה, רק מה שנראית בזמנה שעשתה רצון ר"ג וכו'. ○ וזה בזה תליא, אם עדות החודש וקביעות מועדים מסורות לנו אפילו בשוגג אפילו במזיד, יש לנו כח על הלבנה שהיא תעשה כרצון בית דין, שקביעות מועדים בבי"ד תליא מלתא. ור' דוסא בן הרכינס שידע מזה, אפשר דלא פליג רבי דוסא בן הרכינס ארבן גמליאל, רק שאמר דרך חידוש ונפלא, האיך מעדין על אשה שילדה ולמחר כריסה בין שיניה, כלומר שר"ג עשה דבר נפלא, שבכחו נראית הלבנה שלא בזמנה וכו'. ואפילו אם תאמר דפליג ר' דוסא בן הרכינס, אף על פי שהוא ידע מדרש אתם אפילו שוגגין, אפשר שלא ידע שר"ג גזר על הלבנה שתראה את עצמה, דלאו בדידיה תליא מילתא, רק ברבן גמליאל שהוא נשיא תליא מילתא.

[ומסיים שם הקדושת לוי:] כל זה כתבנו מלימוד גפ"ת [גמרא פירש"י תוספות], והוא נכון. והשי"ת יעזור לי שִׁינָא לאור החיבור גפ"ת, אשר בחידוד גפ"ת עושיין נחת רוח ליוצרינו, ומצפה אנכי לחסד הבורא ב"ה שִׁינָא אוֹתִי שִׁינָא לאור חיבורי גפ"ת. - [ועי' בספר עמק החכמה להגה"ק מהאונאסטייפל זצ"ל, בדרוש הספר על אביו הנרפס שם בפרשת אחרי, שמזכיר בצער את השריפה שהיה בחצירו, ובתוך השאר נאמר שם מה שהיה בידו חיבור מלא בכת"י עצמו של הגאון הק' מבארידשטוב על גמרא כתובת בפלפול עצום, וכתבתי אותו על העתק נכון להיות ראוי להדפסה, ובדעתי היה לקובעו בדפוס, עכ"ל].

סד

ישוב קושיא ו

והנה קרח ואנשיו מעו בזה, שהם חשבו דכשם שאנו רואין אצל קידוש החודש שיש כח ביד בית דין לשלוח על מערכת השמים והארץ וכל הטבעיים, כן יש כח בידם לגזור גם על זמן הגאולה, להחליף את הזמן להחיש הגאולה קאן זיין, לאמיר זען.

לפי זה איז אזוי. קאן זיין, ווארן קרח האט גערעכנט, ער איז דאך געווען פיקח גדול היהמה^מ [והבין כל הענין הנזכר, ולכן] האט ער געהאט א חשבון, איי נו ס'איז דאך נאכנישט 'דער' חשבון [של 'זמן' הגאולה], ס'איז נישט דעס מזל, און דער כוכב. ער האט דאך אבער א ראיה געברענגט פון קידוש החודש, [שהרין] ביי קידוש החודש זעה איך דאך [כי] אז דאס בית דין זאגט [אנדערש] ווערט נשתנה [דער הילך הלבנה מיום ליום], ממילא [כמו כן] דאס בית דין האט געקענט זאגן [וזמני קביעות החדשים ומועדים] אפילו אויף יארן.

[והראיה] זיי האבן דאך געמאכט, הלל הנשיא^מ האט געמאכט [חשבון ראשי חדשים ומועדים] ביז צום חורבן [העולם, היינו סוף אלף הששי]. ס'איז דאך א חשבון [המסור בדינו, אויף] פון מער ווי טויזנט יאר. האט ער געמאכט א חשבון [קידוש החדשים, אויף] ביז ביאת המשיח.

סה

על כל פנים האט ער געהאט א חשבון, [דהרי הכתוב אומר] אַנִי ה' בַּעֲתָה אֶחֱשָׁנָה, [וכדמפרש בנזר הקודש] דער בורא כל עולמים נעמט דעס מזל [של הגאולה, ומעתיק אותה לאיזה זמן שיהיה, בכדי להחיש הגאולה. און] מ'האט דאך איבערגעגעבן פארן בית דין [שלמטה] אפילו שוגגין אפילו מזידין, [אז] אויף די זמנים זאל דאס בית דין מושל זיין, [דהיינו] אויף די לבנה. און די כוכבים [כולם] גיהער דאך צו די לבנה, [ונמצא] די אלע מזלות האט מען דאן איבערגעגעבן פארן בית דין.

[וממילא] האט ער געהאט א חשבון אז 'דאס' קען מען אויך [על ידי בית דין שלמטה], קענען זיי נעמען און גוזר זיין אויף דעם מזל וואס ס'וועט קומען דעמאלטס [בעת הגאולה], דעם כוכב, אז ס'זאל ווערן היצט, ס'זאל ווערן אַחֲשָׁנָה, [וכעין] דעס וואס שטייט אין פסוק אַנִי ה' בַּעֲתָה אֶחֱשָׁנָה, [חשב קרח כי גם הבית דין] זיי קענען אויך ממחר זיין דעם בַּעֲתָה, ווארן מ'האט זיי דאך געגעבן א כח אויף די מערכת השמים, ביי קדוש החדש.

סו

וזה כוונת הכתוב באומרו נְשִׂאִי עֲדָה קְרָאִי מוֹעֵד, שידעו לעבר שנים ולקדש חדשים.

להשמיענו כי מדיעת חכמתם בזה, מזה נצמח טעותם לחשוב שכבר יוכל להיות עתה כמו לעתיד

דאס איז דער פֿשט קאן זיין [בפסוק וְקָמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וגו' נְשִׂאִי עֲדָה קְרָאִי מוֹעֵד].

[ווען] ער האט זיך צוזאמגענומען כָּל הָעֵדָה, זאגט דער פסוק, די סיבה [האיך שעלתה בידו כן, און] וואס איז זייער חשבון געווען, [ווייל] ס'איז געווען קראי מועד, זיי זענען געווען 'קראי מועד' שידועין לעבר חדשים, לעבר 'שנים' ולקדש 'חדשים' נו האבן זיי דאך געזען אז זיי מאכן 'יארן' מיט 'חדשים', און זיי זענען מְשֻׁנָּה די זמנים,

^מ וכלשון רש"י וקרח שפיקח היה וכו'.

^מ האמורא, שהיה בימי אבוי ורבא. וכבר הארכנו בזה במקום אחר.

זיי זענען מ'שנה עתים וזמנים און זיי זענען מו'של אויף די עתים. [און] פון דאָרט האָט זיך גענומען זייער טעות, [שעבור זה חשבו דכמו כן] וועלן זיי קענען מו'של אויף דעם עת פון די גאולה - פונעם קץ - אויכעט, [אז] זיי זאלן דאָרט אויך צוקומען, זיי זאלן דאָס אויך מ'שנה זיין.

סז

ישוב קושיא ז

ומבאר עוד הכתוב ענין זה באומרו אנשי שם, שהיה להם שם בכל העולם, והיינו גם כן ע"י ענין קידוש החורש, שמוזה ראו גם כל העמים את גודל כחם של חכמי ישראל

איבערדעם זאָגט דער פסוק אנשי שם, וואָרן ס'איז [על חשבון תקופות ומזלות נאמר כי היא] חכמתכם ובינתכם לעיני העמים [כמו שביאר הקדושת לוי, וממילא] דורכדעם באַקומען זיי דאָך אַ שם 'בְּכָל הָעוֹלָם', אפילו צווישן די אומות, אַז זיי זענען אויכעט אַז ס'קען אַנדערש נישט זיין די עתים [מצד הטבע], און אַלעס [מה שמשנתה הסדר לפעמים] איז זייער כח [של החכמים בבית דין שלמטה].

[און] פון דאָרט איז דאָס דער שוֹרש פון זייער טעות.

סח

הקדמה ליישוב קושיא זו

והנה לפי זה מצינו כאן ג' כחות בענין: א] סברת הצדוקים בטעותם, להכחיש הכל, כאילו אין שום כח ביד החכמים.

ב] סברת קרח שהאמין בכח החכמים, אבל הפריז על המדה לחשוב כן גם על ענין הגאולה. ג] סברת משה רבינו שהוא האמת, שיש כח ביד החכמים לשלוט על הכל, אבל מ"מ לא בענין הגאולה העתידה, שהוא ביד ה' לבד

קומט אויס לפי זה, איז דאָס דריי זאָכן:

א] מילא צדוקים און אפיקורסים זענען מְכַחֵשׁ אַלעס, [כי המה אומרים] די חכמים האָבן נישט כֹּחַ. און דאָס איז דאָך נישט אַמַת, זיי זאָגן דאָך ליגנט, [שהרי] דער כֹּחַ הַחֲכָמִים איז דאָך זייער גרויס, [און אזוי] זעט מען דאָך פון קדוש הַחֲדָשׁ. [והאפיקורסים] זיי זאָגן דאָך ליגנט.

ב] ווידעראום קרח האָט אָבער שוין גאָר צופיל גערעכנט, ער האָט גערעכנט [דהחכמים] זיי האָבן שוין אַ כֹּחַ אפילו אויף אַזאַ פֶּרֶט פון די גאולה.

ג] [אמנם שיטת משה רבינו ודרך התורה הוא, שהאמנם יש כח ביד החכמים לשלוט על מערכת השמים, אבל מכל מקום לא נמסר בידם לשלוט גם על ענין הגאולה. שעל זה נאמר הִנֵּה אֲנֹכִי שֵׁלַח לְכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיאִים לְפָנַי בּוֹא יוֹם ה' הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא (מלאכי ג, כג), דעס גיט מען נישט איבער פאַר קיינעם, דעס האָט דער בּוֹרָא פֶּל עוֹלָמִים נישט איבערגעגעבן נישטאמאָל פאַר די נביאים, נאָר דער בּוֹרָא פֶּל עוֹלָמִים אַלײן [האָט דאָס געלאָזט] פאַר זיך אַלײן, און דאָס איז נאָר ביד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא^{מז}.

סט

[וכתיב] יִבְרַכְךָ ה' וְיִשְׁמְרְךָ (נשא ו, כד), [און] דער מדרש זאָגט^{מח} וְיִשְׁמְרְךָ, ישמור לך את הקץ, שטייט ער וועט אָפּהײַטן דעם קץ. [והכוונה לדרכינו, כי] דעם זמן פונעם קץ היט דער בורא כל עולמים אָפּ פון יעדן, [אז] קיינער קען צו דעם נישט צוטרעטן, .. הוא ולא אחר.

^{מז} וועיין עוד בדברי הורע קודש דלעיל, אבל כוונתו רק בדרך תפילה להקב"ה, ולא בדרך הכרח כשאין כן הסכמת ורצון ה'.

^{מח} כן הוא בספרי (נשא פסקא מ) ובמדבר רבה (יא, ה).

ע

אָני ה' שטייט נאָר, [דרך בידו יתברך הוא להיות] פֿעטֿה אַחי־שָׁנָה.

טאַקע נאָר אָני ה', דאָס קאָן נאָר דער באַשעפער טון.

דאָס האָט מען קיינעם נישט געגעבן, ניטאַמאַל פאַר מֶשֶׁה רַבִּינוּי־מֶט, פאַר קיינעם נישט, דאָס איז נאָר ביים באַשעפער אין די הענט אַליין, די גאָלדֿה האָט מען נישט איבערגעגעבן פאַר קיינעם.

עא

ונמצא דבריו הצדוקים הם 'שקר' גמור, שמשקרים לגמרי בכח החכמים

נאָר די צדוקים, וואָס זיי לייקענען אָבער אַלעס, די זענען שְׁקָרָנִים, ליגנערס, אפיקורסים [שכופרים הכל].

עב

אבל דברי קרח לא היה בגדר 'שקר' גמור, רק בגדר 'טעות', דשפיר היה בדבריו אמת, מה שגדול כח החכמים, אבל טעה כמה שסבר כן גם על הגאולה

אָבער קרח ווידעראום וואָס ער האָט גאָר דאָ צופיל געזאָגט, דאָס איז געווען אַ טעות, דאָס איז דאָס גאַנצע געווען, ס'איז נישט געווען קיין שְׁקָר געווען, נאָר אַ 'טעות'. ס'איז [טאַקע] נישט אַמת געווען, נאָר ס'איז [אָבער נאָר] אַ טעות. און אז ער האָט חוֹלֵק געווען אויף מֶשֶׁה רַבִּינוּי־מֶט, איז ער אַריינגעפאַלן [אין] דעם ענין, אין דעם וואָס ער איז אַריינגעפאַלן. אָבער סוף כל סוף איז דאָך אַמת [עיקר הענין, מה שיש כח ביד החכמים לשלוט על מערכת השמים].

עג

ישוב קושיא יד

וזה שאומרים קרח ועדתו דייקא בראש חודש, כי משה אמת וכו' והם בדאים. כי כל שורש 'טעותם' נצמח מענין קביעת ראש החודש ע"י בית דין שלמטה. [ולתקן זה מכריזים כי משה 'אמת' וגם תורתו אמת, כי האמת הוא רק כסברת משה וכאמור, ולא כסברת קרח]

איבערדעם קען זיין דאָס איז דער פֿשֿט [במה שהם אומרים בכל ראש חודש משה אמת וכו' והם בדאים].

[דהנה] זיין גאַנצער טעות האָט זיך גענומען פון ראש חודש, פונעם קביעות [בית דין], פון דעם קביעות פון די ראשי חדשים.

איבערדעם זאָגט רש"י בכל ראש חודש [הם אומרים משה אַמת ותורתו אַמת]. ווייל דעמאָלטס [בר"ח] איז דאָס פֿלאַץ [דאָס צו זאָגן, טאַקע] דעמאָלטס און דעמאָלטס. [ווייל] פון דעמאָלטס האָט זיך גענומען [טעותם], פון דעם. דאָס איז דער מקור פון זיין טעות, איבערדעם ווערט דערוועקט, ווערט דערוועקט זיין חטא אום ראש חודש.

עד

ישוב קושיא מו (באופן ראשון)

ומסימין בלשון 'וְהָם' בְּדָאִים, וזה קאי על סברת הצדוקים שהם 'בדאים' לגמרי, ואין בהם שום אמת. אבל לא אומרים כן על עצמם, כי בדבריהם שפיר היה בזה הרבה אמת, מה שגדול כח החכמים

נאָר וואָס ער זאָגט 'וְהָם' בְּדָאִים, קען זיין אזוי. ער איז דאָך דעמאָלטס מוֹדָה אז זיי קענען אַלעס, ממילא אז די חֲכָמִים קענען

אַלעס, זיי קענען אַלעס, האָט ער געהאַט אַ חֲשָׁבוֹן [בטעותו שאף בענין הגאולה] קען מען דאָס אויכעט, [ועכשיו] איז ער מוֹדֶה אַז דאָס [הגאולה] קען מען נישט.

נו אַז זיי וועלן זאָגן אַז דעס קאָן מען נישט [לשלוט על מערכת השמים בענין הגאולה], און אפשר וועלן די צְדוּקִים זאָגן [אַז פון דעם] זעט אויס אַז די חכמים קאָנען נישט [כלל], איבערדעם זאָגט ער ניין, זאָגט ער זיי זענען 'וְהֵם' בְּדָאִים, [והכוונה על הצדוקים והאפיקורסים] די וואָס זענען חוֹלָק אינגאַנצן [וחושבין] אַז זיי [החכמי ישראל] קענען גאָרנישט, די זענען שוין ליגנער'ס.

דעם וְהֵם בְּדָאִים זאָגט ער נישט אויף זיך, וואָרן 'זיך' האָט ער נישט גענומען צווישן די בְּדָאִים, וואָרן ער האָט נאָר געהאַט אַ טְעוּת. [און] ער האָט אַנערקענט [כבר בהטעות שלו באומרן] מֹשֶׁה אָמַת וְתוֹרָתוֹ אָמַת, ער האָט אַנערקענט ער האָט געהאַט אַ טעות. אָבער ער האָט 'זיך' נישט אַריינגענומען חלילה צווישן די בְּדָאִים, וואָרן ער איז טאַקע נישט געווען [כמותם], ער האָט נישט געמיינט קיין שְׁקֵר. ער איז [טאַקע] 'מִיָּאֹס אַריינגעפאַלן', אָבער ס'איז געווען דורך אַ טְעוּת, נישט דורך שְׁקֵר, נישט ווייל ער האָט געוואָלט מִשְׁקֵר זיין.

אויף דעם זאָגט ער אָבער 'וְהֵם', די וואָס זיי גייען גאָר אַן אַנדערע שיטה. פאַרקערט, [דלפי זה] איז ער זיך אָביסל מְלַמֵּד זְכוּת, [ער איז] 'אויף זיך' מְצַדִּיק, [אַז] ער האָט נישט געוואָלט אַריינפאַלן אין דעם 'שְׁקֵר'. ער איז מיטגעגאַנגען [עם הקדמה של אמת], ער האָט געגלייבט אַז די חכמים קענען אַלעס, [ועל ידי זה] האָט ער געהאַט אַ טעות [לחשוב כך] אפילו אויף אַזעלעכן [ענין] וואָס ס'איז דער אָמַת וואָס מ'קען נישט, וואָס דער בורא כל עולמים וויל נישט מ'זאָל קענען, טאַקע נאָר דער באַשעפער, [ווייל] דעם איז לְמַעַל גְּבוּהָ מַעַל גְּבוּהָ, דער קץ. צו דעם קען 'קיינער' נישט צורירן.

עה

הקדמה לשוב קושיא ח, מ, י

בביאור הפסוק רב לָכֵם בְּנֵי לֵוִי

מה שכתב רש"י שאמר להם דבר 'גדול' נטלתם בעצמכם, הכוונה לדרכינו על מה שרצו

להביא יום הגאולה שנקרא יום ה' הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא. והזהירם על חומר הענין למהר הגאולה מעצמם

דאָס קען זיין דער פֿשֶׁט [בפסוק] רב לָכֵם בְּנֵי לֵוִי, זאָגט רש"י דָּכַר 'גְּדוֹל' [נטלתם

בעצמכם].

עו

[דהנה] ס'שטייט (יתרו יח, כב) הַדָּכַר הַגְּדוֹל יִבְיֹאוּ אֶל מֹשֶׁה, [ודרשו חזו"ל] דבריו של

גדול.

[והנה יום הגאולה] דעס ווערט דאָךְ אָנגערופן יום הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא, [כדכתיב] (מלאכי ג,

כג) הִנֵּה אָנֹכִי שִׁלַּח לָכֵם אֶת אֱלֹהֵי הַנִּבְיָא לִפְנֵי יוֹם ה' הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא.

א יום גְּדוֹל לַיהוּדִים ווערט אָנגערופן דער טאָג [פון די גאולה].

² דאיתא במשנה סנהדרין (ב): אין דנין לא את השבט ולא את נביא השקר ולא את כהן גדול, אלא על פי בית דין של שבעים ואחד. – ועל זה אמרו בגמרא שם (טו): ולא את כהן גדול. מנהגי מילי, אמר רב אדא בר אבהו, דאמר קרא כל הדָּכַר הַגְּדוֹל יִבְיֹאוּ אֵלָיו (פירש"י: ומשה במקום שבעים ואחד קאין, דבריו של גדול.

ועיין בדרושי הושענא רבה (תשי"ג, תשי"ח, תשכ"ח) שמפרש שם רבינו דלכן הגאולה שלימה נקרא 'גדול', לפי שהם דבריו של גדול, שהוא הקב"ה הגדול הגבור והנורא.

נָאָר לְאָמִיר זַעַן [לבאר קרשיא ח-יא, בהקדם מה דאיאתא בספרים^{נא} בענין וואָס] משה רבינו
הָאָט געוואָלט גיין קיין ארץ ישראל, שטייט דאָךְ אין מדרש^{יב}, [דהנה] חכמינו ז"ל
זאָגן דאָךְ^{יג} [זא] ווען ער גייט קיין ארץ ישראל העט נישט געקאָנט חרוב ווערן דאָס
בית המקדש, [וממילא] העט חלילה געווען פֿלֵייה. [מה שאין כן] 'אָזוי' שלא נבנה על ידי
משה והמקדש נחרב] איז געווען שפך חמתו על עצים ועל אבנים^{יד}.

¹² וכמבואר ענין זה בכמה ספרים, ובראשם בפרשת דרכים (דרוש ח) ובמגלה עמוקות (ואתחנן אופן כ, ועה"ת ואתחנן). וז"ל המגלה עמוקות (על ואתחנן ס): טעם שני למה הוצרך משה להיות קבור בעבר הירדן, על דרך הגמרא (סוטה ט). דרש רבא מאי דכתיב (תהלים לג, א) לְיִשְׁרָאֵל נְאֻם יְהוָה הָאֵל נְאֻם יְהוָה, אלו משה ודוד, שלא שלטו שונאיהם במעשי ידיהם. ונמצא אילו היה נכנס משה לארץ ישראל ונבנה המקדש על ידו, לא היו יכולין השונאים לשלוט במעשה ידיי, והיה מוכרח לשפוך חמתו על ישראל, ולא על עצים ואבנים. זה שאמר ז"ל (תנחומא ואתחנן, ו) אם אתה תעבור את הירדן ישראל יאבדו וכו'. והנה רצה משה שיהיה נבנה המקדש על ידו וכו', ואם כל כוונתו ליכנס לארץ ישראל כדי שיבנה המקדש על ידו וכו'. לזה השיב לו הקב"ה רב לך, דרגא יתילך היא גבוה ממך, ואי אפשר לשונאים לשלוט במעשה ידיי, וכשיחטאו ישראל יאבדו הם, ולא ישפוך חמתו על העצים והאבנים, לכן אי אפשר לך לעבור את הירדן וישראל יאבדו, אף על פי [שראוי] שיבנה המקדש על ירך וכו', שראוי היה, מכל מקום בשביל ישראל אל תוסף דבר אלי עוד.

וכן כתב באור החיים הק' (דברים א, לו) וז"ל: והנכון הוא על פי דבריהם ז"ל שאמרו (במדבר רבה טז, כ) בפסוק וַיִּכְכּוּ הָעַם בְּלִילָהּ וגו' (שלה יד, כ), קבעו בכיה לדורות, כי ליל ט' באב היתה, שבו נחרב הבית. ואמרו עוד (סוטה שם) שאם היה נכנס משה לארץ והיה בונה בית המקדש לא היה הבית נחרב, שאין אומה ולשון נוגעת בו. ואמרו עוד בפסוק מִזְמֹר לְאָסָף אֲלֵלִים בְּאוֹ גוֹיִם וגו' (תהלים עט, ט), וז"ל קינה מבעי ליה, אלא על שהשליך חמתו על עצים ואבנים. מעתה אם היה נכנס משה לארץ והיה בונה בית המקדש, ולהשליך חמתו עליו לא אפשר נחור, ויחר אף ה' בשונאי ישראל, ויהיה כליונם במקום חורבן הבית, לזה גזר ה' בגזרת המרגלים נשאו נגור החורבן גם על משה שימות במדבר וכו'.

²³ **בפרשת דרכים** (שם) מביא זאת בשם המדרש, וז"ל: עוד נקדים דאמרינן במדרש אלמלי היה משה רבינו נכנס לארץ ישראל לא היה נחרב ביהמ"ק, ולא היתה אומה ולשון שולטת בישראל, עד כאן. [ועיי' מה שהאריך בזה].

²² בַּגִּמְרָא סוּטָה (ט): מַאי דְּכִתִּיב (תהלים לג, א) רִנְנוּ צִדִּיקִים בַּה' לִישְׁרִים נְאוּה תְהִלָּה, אַל תִּקְרִי נְאוּה תְהִלָּה, אֲלֵה נְאוּה תְהִלָּה, זֶה מִשָּׁה וְדוֹד, שְׁלֹא שִׁלְטוּ שׁוּנְאֵיהֶם בְּמַעֲשֵׂיהֶם. דּוֹד, דְּכָתִיב (איכה ב, ט) טָבַעוּ בְּאַרְצָא שְׁעָרֶיהָ. מִשָּׁה, דְּאָמַר מִר מִשְׁכַּנָּה מִקְדָּשׁ רֵאשׁוֹן. נִגְנוּ אֵהָל מוֹעֵד קִרְשֵׁי קִרְסֵי וּבְרִיחֵי וְעַמּוּדֵי וְאֲדָנִי.

^י כמבואר באיזה רבה (ד, יד) (ובמדרש תהלים: (מזמור עט): [כלה ה' את חמתו שפך חרון אפו ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה] (איכה ד, יא) וכו', וכתוב (שם ב, ד) [באהל בת ציון] שפך באש חמתו וכו'. כתיב מזמור לאסף אלקים באו גוים בנחלתך, לא הוה קרא צריך למימר אלא בכי לאסף, נהי לאסף, קינה לאסף, ומה אומר מזמור לאסף. אלא משל למלך שעשה בית חופה לבנו, וסיידה וכיידה וציירה, ויצא בנו לתרבות רעה, מיד עלה המלך לחופה וקרע את הוילאות, ושימר את הקנים, ונטל פדגוג שלו איכוב של קנים והיה מזמר, אמרו לו, המלך הפך חופתו של הבן וצאת יושב ומזמר, אמר להם מזמר אני שהפך חופתו של בנו ולא שפך חמתו על בנו. כך אמרו לאסף הקב"ה והכניסו היכל ומקדש ואומר יושב ומזמר, אמר להם מזמר אני שפך חמתו על הקב"ה חמתו על העצים ועל האבנים, ולא שפך חמתו על ישראל, הלא הוא דכתיב ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה. (ועיין זה בתוספות וירושני (א:)).

[ונמצא שאם היה נכנס משה לארץ] העט געווען אַ גרויס אומגליק.

עט

ואם כן על כרחך דמה שמושה בעצמו רצה ליכנס, הוא רק באופן שרצה לפעול בתפלתו שכבר יהיה העולם התיקון בימיו, ובאמת לא יצטרכו עוד לילך בגלות

לכאורה אַז ס'איז טאַקע אַן אומגליק [אם כן למה רצה משה ליכנס. והלא] מִשֶּׁה רִבִּינוּ הָאֵט דאָךְ אַלעס געזען [ברוח הקודש, און] מ'האָט דאָךְ אים [מן השמים] מְגַלָּה געווען איבערהויפט, דער בורא כל עולמים האָט דאָךְ אים געזאָגט אַלדינגס, ער האָט דאָךְ געזען [אַלעס] וואָס ס'וועט זיך טון עד ביאת המשיח, זאָגט דאָךְ דער מדרש^י. מ'האָט אים געוויזן עד סוף כל הדורות, הראהו [עד סוף כל הדורות] שטייט דאָךְ אַרויס אַזוי אין דברי חכמינו ז"ל.

[ואם כן] לכאורה פאַרוואָס האָט ער עס טאַקע געוואָלט.

ב

נאָר וואָס'זשע דען, אין הכי נמי, מִשֶּׁה רִבִּינוּ האָט טאַקע 'דאָס' געוואָלט [שכבר יהיה עולם התיקון, ולא יצטרכו עוד לחורבן].

זיינע תַּפְלוֹת זענען אויף 'דעם' געגאנגען, אַז ס'זאָל נישט זיין דעם חורבן, [נאָר] אידן, מ'זאָל מוֹחֵל זיין [עוונם, און] ס'זאָל טאַקע זיין דער קֵץ [השלם], ס'זאָל זיין דער עוֹלָם הַתִּקוּן, [און] ער זאָל קומען קיין ארץ ישראל, נאָר גאָר אֵין-פֶּלֶג [מתחלה תהיה ביאתם באופן זה] ס'זאָל נישט קענען חָרוֹב ווערן [נאָר] ס'זאָל אַלעס בלייבן עַל מְכוֹנוֹ, פֶּתִקוֹנוֹ. טאַקע 'דאָס' האָט ער געוואָלט, [צו] מְבַטֵּל זיין דִּי גְזִירָה [של הגלות, שנגזרה] פֿון דִּי מַרְגְּלִים.

פא

ונמצא שבתפלות משה רבינו, היה בזה ענין דומה למה שרצה קרח, לפעול שתהיה העולם התיקון בימיהם. רק החילוק הוא דקרח רצה לעשותו ע"י בית דין, ולזה אמר לו משה רב לבם, שאסור לעשות כן, אבל משה בתפלתו רצה שיהיה ע"י הקב"ה בעצמו, וחשב שזה בודאי מותר

טאַקע די זעלבע זאָך [כעין מה שרצה קרח לפי דרכו].

נאָר דער חילוק איז געווען, קרח האָט דאָ געוואָלט אַזוינס טון מיטן 'בית דין', משה רבינו האָט געזאָגט מ'טאָר עס נישט טון, נאָר בעטן זיך 'צום באַשעפער' מיט תַּפְלוֹת.

פב

ישוב קושיא ח, ט, י

עד שהודיע הקב"ה למשה, שגם באופן כזה לפעול בתפלה לו, אסור לדחוק הקץ יותר מדאי, וכמו שכתב רש"י בכתובות. וזה נחמד ונודע לו באותה שעה כשאמר לו ה' אֵל תּוֹסֵף דָּבָר אֵלַי עוֹד פְּדִיךָ הָיָה

אַבער דער אָמֶת איז, צופיל תַּפְלוֹת טאָר מען אויך נישט אויף דעם [כשהוא באופן המכריח]^י.

[נאָר] דאָס האָט מען אים [למשה] דעמאָלטס הערשט מְגַלָּה געווען [בפרשת ואתחנן].

ובתנחומא תזריע (סימן ט): אף זו לטובה, שהפיג הקב"ה חמתו בירושלים, שנאמר פֶּלָה ה' אֵת חַמָּתוֹ וגו', שאלולי כן כל ישראל נתחייבו בו כלייה.

^י בתנחומא מסעי (סימן ד): מלמד שהראה הקב"ה למשה כל מה שהיה ושעתיד להיות וכו' ומן כל דור דור ודור ושושטין, דור ודור ומנהיגיו, דור ודור ורשעיו, דור ודור וצדיקיו וכו'. [וכן הוא בכמה מדרשים].

^י וכגון באם היה מוסיף משה על מנין תקט"ו תפלות, וכענין תפלת ר' חייא ובניו הנזכר בגמרא בבא מציעא (פה:), וכמו שביאר רבינו ביואל משה (א, כט), ובכמה מקומות.

קאָן זיין דאָס האָט מען נאָכנישט געוואוסט פריער, [ער שאמר לו באותה שעה] אַל תּוֹסֵף דִּבֶּר אֱלִי עוֹד בְּדִבְרֵי הַזֶּה.¹¹

פג

ולכן גם שם נאמר לשון 'רב' לָהּ, דפירושו גם כן 'דבר גדול' נמלט בעצמך, להתאמן כל כך על הגאולה, ואם תוסיף עוד תפילה אחת תהיה זה בבחינת דחיקה יותר מדאי

[ולזה אמר לו הקב"ה שם בלשון] 'רב' לָהּ, דו האָסט אויף דיר גענומען אַ 'דבר גדול', וואָרן ס'איז דאָך אַל תּוֹסֵף דִּבֶּר, דו טאָרסט נישט צופיל תפלות אויך נישט, [ווייל] אַז ס'העט גיווען געווען נאָך אַ תפלה, העט שוין געוועזן [בחינת הכרח].

[ווי] ס'שטייט דאָך אַזוי, דער מגלה עמוקות זאגט¹², 'וְאַתְחַנֵּן' [בגימטריא] תקט"ו תפלות [שהתפלל משה רבינו¹³, און] ווען ער זאגט נאָך אַ תפלה, העט עס גיווען געמוזט זיין. [און] דער בורא כל עולמים האָט אים נישט געהייסן, [ולכן אמר לו] אַל תּוֹסֵף דִּבֶּר אֱלִי, [ולדרכינו הכוונה, דבזה הודיע לו הקב"ה כי] 'דאָס' טאָר מען אויך נישט [להכריח את הקץ על ידי תפילה, אף שלא על ידי פעולה].

אַזוי ווי רש"י זאגט¹⁴ [שהשביעם גם] שלא ירבו בתחנונים יותר מדאי. דאָס טאָר מען אויך נישט.

פד

ומובן שפיר שייכות אלו הב' אמירות בלשון 'רב', דפירושו שנמלו דבר גדול דהיינו יום הגאולה

קומט אויס לפי זה, איז דאָס געווען איין בחינה.

קרח האָט זיך פאַרלייגט [להביא את הגאולה, ועל זה שאמר להם משה] 'רב' לָכֵם, [ווייל] אויך ער האָט געוואָלט מְמַהֵר זיין די גאולה 'פאַר' די צייט. און משה רבינו האָט אויך געוואָלט די זעלבע, [אמנם] ער האָט נאָר געוואָלט מיט תפלות, און מ'האָט אים [אַבער דעם] אויך נישט געהייסן¹⁵.

[נאָר] ער האָט נישט געוואָלט אַזוי ווי קרח, [ווייל] דאָס האָט ער געוואוסט אַז מ'טאָר נישט, [און] אַז ס'קען נישט זיין [ע"י בשר ודם]. אָבער [ער האָט געוואָלט] זיך פּרובירן [צו] מְתַפַּלל זיין. האָט אים דער בורא כל עולמים אויף 'דעם' אויך געענטפערט 'רב' לָהּ, ס'איז טאָקע די זעלבע תשובה [כעין מה שהשיב משה רב לָכֵם].

¹¹ וכן ביאר רבינו בס"ג בשלח תשי"ג [לשון קדשו קלו, אות פ-פד], ואתחנן תשט"ו [לשון קדשו קצט], החודש תשי"ט [לשון קדשו צח], ועוד. ועייין זה גם בס"ג ואתחנן תשכ"ז [לשון קדשו רעח ח"א].

¹² במגלה עמוקות על ואתחנן [עיי"ש אופן ג, לה, פא, ועוד].

¹³ כמבואר בדברים רבה (יא, ו).

¹⁴ דאיתא בגמרא כתובות (קיא,): לכדרכי יוסי ברבי חנינא דאמר ג' שבועות הללו למה נדג' פסוקים יש בשיר השירים, השבועתי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם וגו', אחת שלא יעלו ישראל בחומה, ואחת שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ימרדו באומות העולם, ואחת שהשביע הקב"ה את העובדי כוכבים שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי וכו', ורבי זירא מיבעי ליה לכדרכי לוי, דאמר שש שבועות הללו למה נדבכל פסוק כתיב אם תעירו ואם תעוררו, הרי ב' שבועות, תלתא הני דאמרן, אינך שלא יגלו את הקץ, ושלא ירחקו [נ"א: ירחקו] את הקץ, ושלא יגלו הסוד לעובדי כוכבים. בצבאות או באילות השדה, אמר רבי אלעזר אמר להם הקב"ה לישראל אם אתם מקיימין את השבועה מוטב, ואם לאו אני מתיר את בשרכם כצבאות וכאילות השדה.

ופירש"י: שלא יגלו את הקץ. נביאים שביניהם: ושלא ירחקו את הקץ. בעונם. לישנא אחרינא שלא ידחקו גרסינן, לשון 'ירחק', שלא ירבו בתחנונים על כך יותר מדאי: ושלא יגלו את הסוד. אמרי לה סוד העבור, ואמרי לה סוד טעמי התורה.

ועייין ביואל משה (מאמר א, סימן כד-ל וסימן עט) מה שביאר שם רבינו ענין זה באורך.

¹⁵ פירוש: געהייסן אז נישט.

קומט אויס איז עס טאָקע די זעלבע תשובה וואָס ער האָט געזאָגט 'רב' לָכֶם בְּנֵי לֵוִי, אַז זיי האָבן זיך גענומען אַ דבר גדול וואָס מ'טאָר נישט טון. [ועל דרך זה] האָט מען אים אליין אויך געזאָגט 'רב' לָךְ אַל תּוֹסֵף דְּבַר אֲלֵי. נאָר אויף אַן אַנדערע בחינה, נישט אַזוי ווייט ווי קרח, אָבער ס'איז 'דאָך' די זעלבע בחינה, ס'איז דער זעלבער רב לָךְ, די זעלבע בחינה.

פה

ישוב קושיא יא

ומה שנקרא זה בלשון 'בשורה', כי באמירה זו רמז גורל מעלת הגאולה העתידה, ושתהיה ע"י הקב"ה בעצמו, וממילא יש בזה בשורה על השגות הגבוהות לאין קץ מה שיזכו ישראל לעתיד, מכיון שתהיה הכל ע"י הקב"ה בעצמו דאָס איז [דער לשון] 'בשורה'.
וואָרן סוף כל סוף, פון בורא כל עולמים איז דאָס אַ בשורה [טובה] אויכעט. [שמזה רואין] אַז די גאולה איז אַזוי גרויס, העכער פון אַלעם.

פו

אַזוי ווי מ'קען נישט משיג זיין 'וויאָזוי' ס'וועט קומען²⁰, קען מען נישט משיג זיין דאָס גרויסקייט וואָס ס'וועט זיין נאָך דער גאולה.
ווי הויפּן דאָס וועט זיין.
'וואָס' אידן וועלן זוכה זיין דעמאלטס.
וואָסערע מין השגות גבוהות, וואָס מ'וועט זוכה זיין.
די גדולה, מיט דעם שמחתן [של ישראל].

פז

וויאָזוי דאָס וועט אויסזען שְׂמֵחַת צִיּוֹן וירושלים, [דאָס] קען אַ מענטש נישט משיג זיין.

ווער ס'וועט די זכיה האָבן [ער זאָל] זוכה זיין דאָס צו זען, אַשרי חלקו.
דער בורא פֿל עולמים זאָל העלפּן אַז מ'זאָל מיר זוכה זיין, מ'זאָל מיר די זכיה האָבן מ'זאָל מיר זיין צווישן 'די', [און] מ'זאָל חלילה נישט נדחה ווערן דורך תּטֵאִים.

פח

על כל פנים אַז דער בורא כל עולמים האָט אים געזאָגט רב לָךְ, דאָס איז אַזאַ גרויסע זאך, איז דאָס אַ בשורה אויך, [כאָטש] מ'האָט אים טאָקע געזאָגט אַז מ'טאָר דאָס נישט טון.

[איבערדעם] זאָגט ער בָּרַב בִּשְׂרָה, בָּרַב בִּשְׂרוּהוּ, מ'האָט 'אים' אויך מְבִשֵּׁר געווען די בשורה, [אַז] ס'איז 'נאָך' גרעסער, [ולכּן] אפילו גאָר קיין תּפִּלוֹת [המכריחות] טאָר מען נישט טון.

ער האָט זיי געזאָגט רב לָכֶם, ער האָט זיי מְבִשֵּׁר געווען אַז ס'איז גרויס, אַז מ'טאָר נישט טון קיין פֿעולות, און [דער רב לָךְ] דאָס איז נאָך גרעסער, מ'האָט אים געזאָגט בָּרַב בִּשְׂרוּהוּ [דאפילו 'בתפילות' אסור].
[אבל על כל פנים] איז דאָס טאָקע די זעלבע זאך.

²⁰ וכמו שכתב הרמב"ם (מלכים יב, ב) בלשונו: וכל אלו הדברים וכיוצא בהן, לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו, שדברים סתומים הן אצל הנביאים, גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו אלא לפי הכרע הפסוקים וכו'.

פט

הקדמה ליישוב קושיא ה

בענין פרה אדומה, ביאר בקדושת לוי במקום אחר כעין דבריו בקידוש החודש, כי הפרה אדומה מורה על למעלה מן הזמן, ולכן בעשייתה סגי בשטבל, ואין צריך עוד להמתין על זמן של הערב שמש. ולכן הצדוקים רצו לחלוק על זה, לפי שהם אינם מאמינים בלמעלה מן הזמן

נאָר אַ חידוש איז, אין קדושת לוי אויף אַן אַנדער פלאַץ^ט זאָגט ער די זעלבע בחינה [שמבאר בענין קידוש החודש] זאָגט ער אויף פֿרה אַדומה.

צ

[דהנה] ס'שטייט^ט מ'האָט מַטמא געווען דעם כהן גדול העוסק בפרה אדומה [וטובלין אותו, ועשה הפרה קודם הערב שמש, והטעם] אַז מ'זאָל נישט זאָגן אַז ס'מוז זיין בַּמְעוֹרְבֵי שָׁמֶשׁ.

ווייל די צדוקים האָבן געזאָגט מ'דאַרף אַזוי טון [להמתין על הערב שמש], די צדוקים האָבן זיך עפּעס פאַרלייגט אַז ס'טאָר נישט זיין אַן הערב שמש, מ'מוז וואַרטן [עד הלילה], און די חכמים האָבן זיך עפּעס פאַרלייגט דוקא יאָ [לעשותו על בטמא שטייהר עצמו בטבילה ונעשה טבול יום, קודם הערב שמש].

פאַרוואָס, זאָגט ער [ווייל] אין דעם ליגט אַ גרויסע בחינה.

צא

זאָגט דער קדושת לוי^ט און [ער] נוצט דאָרט די זעלבע בחינה [שמבאר בענין קידוש החודש, בטעם שהצדוקים התגברו לחלוק דייקא בענין זה].

[ווייל די צדוקים] זיי האָבן דאָך געזאָגט אַז די חכמים קענען גאָרנישט טון, [רק] אַלעס איז תּלוי אין זמן, אַזוי ווי ס'פירט זיך [מצד הטבע].

און די פֿרה ווייזט אויף לְמַעַלָּה מִן הַזְּמַן, די פֿרה ווייזט אַז ס'איז נישטאָ קיין זמן. איבערדעם האָבן די חכמים געזאָגט, אַז דו ביסט טהור [לעשיית פרה] נאָך די טבילה, און מ'דאַרף נישט וואַרטן אויף גאָרנישט, מ'דאַרף נישט וואַרטן [על שום זמן אחר, כהערב שמש].

און די צדוקים האָבן געזאָגט ניין, די צדוקים ווילן ווייזן אַז מ'איז אונטערוואַרפֿן אונטערן זמן, [ושעל כן] מוז זיין במעורבי שמש. אַזוי זאָגט דער קדושת לוי.

צב

והנם שלא ביאר שם כל צרכו, האריך הפרה רומז על הזמן. אבל עכ"פ כן מבואר שם בדבריו [ובאמת] דאָס איז אַביסל שווער צו פאַרשטיין, וואו קומט איינס צו דאָס אַנדערע.

^{טו} במשנה פרה (ג, ז): וּמַטְמִיּאִים הֵיוּ אֵת הַכֹּהֵן הַשּׁוֹרֵף אֵת הַפֶּרָה, מִפְּנֵי הַצְּדוּקִים, שֶׁלֹּא יִהְיוּ אוֹמְרִים בַּמְעוֹרְבֵי שָׁמֶשׁ הִיָּתָה נִעְשִׂית. – וּמִפְּרֵשׁ הַבְּרִטְנוּרָא: שֶׁהָיוּ [הַצְּדוּקִים] דּוֹרְשִׁים וְאָסְפִי אִישׁ טְהוֹר (חֻקֵּי יִט, ט), אִין טְהוֹר אֵלֶּא שֶׁהָעֵרִיב שִׁמְשׁוֹ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (אִמּוֹר כֵּב, ז) וְכֹא הִשְׁמֵשׁ וְטָהֵר, וְחֻכְמִים קִבְּלוּ דְטְהוֹר הָאִמּוֹר בִּפְרֶשֶׁת [מִין] חֻטְאֵת, טְהוֹר לְמַעַשׂ קִאִמֵּר, דִּהֵינּוּ טְבוּל יוֹם.

^{טז} בקדושת לוי (לקוטים, ד"ה מטמאין): דהנה יש עולם, שנה, נפש, נפש, הוא השכל. שנה, הוא התנועות, היינו יראה ואהבת השם. עולם, הוא המעשה עשיות המצות. והנה אנו מעלים הזמן, לכך בכל מקום צריך להיות הערב שמש וכו', כי צריך להעלות הזמן. ובאמת ישראל יש להם כח למעלה מן הזמן, וזה רומז הפרה שהוא למעלה מן הזמן וכו', אבל הצדוקין אינם מאמינים זה שישאל יש להם כח זה למעלה מן הזמן, לכך הם במעורבי שמש כו'. ובאמת ישראל יש להם הכח זה, ולכן עושים הפרה – שרמו על למעלה מן הזמן – ככהן טבול יום ולא בהערב שמש.

וואו קומט דאָס צו דעם [ענין הפרה, לענין שלמעלה מן הזמן], וואו קומט דאָס צום זמן, און פאַרוואָס דוקא פרה אדומה, איז ער נישט מבאר.
אַבער אַזויפיל זאָגט ער [שהפרה אדומה מורה על למעלה מן הזמן].

צג

ואולי הוא רמו על ענין התשובה, דמכיון שפרה אדומה בא על טהרה ותיקון, נרמז בה ענין התשובה שהיא דבר שאינו תלויה בזמן, כי ע"י תשובה שלימה יכולין לחקן כהכל ברגע אחד ואין צריך לזה המתנת זמן, כמו בשאר בחינות הנעשים רק במדרגה אחר מדרגה

נָאָר ס'קָאָן זײַן אַפּשׁר (בביאור דבריו), ווייל די פֿרֶה אָדומֶה איז דאָך אויף טֶהֳרָה, תבוא אמה ותקנח צואת בנה (רש"י חקת יט, כב), דאָס איז דאָך אויף תיקון, דאָס האָט געמוזט זײַן דורך תּשׁוּבָה, (דין) טֶהֳרָה.
[און דעס אַז] אידן זאָלן תּשׁוּבָה טון, דעס איז נישטאַ [קײַן] תּלוי אין ז'מנ'.

צד

ווי דער מדרש זאגט^ט, ס'קען זיין צוויי [מענטשן, וואס] זיי האָבן אינאיינעם גע'גז'לט, [אינאיינעם] גערויבט און געטון עֲבֻרוֹת, און 'דער' איז אין גיהנם, און 'דער' איז אין גן עדן. און דער קוקט נאָכדעם, פרעגט ער אַ קָשִׁיא [דערויף]. זאָגט מען [אים] דו ווייסט נישט אז דער האט אבער [אין] די לעצטע רגע תשובה געטון^ט.

צֶה

תשובה איז נישט נופל תחת הזמן ..
אָבער אַלע מַדְרָגוֹת (הצדיקים) גייט מען צוביסלעך אין עבודתו^ס [ונמצא שזה נוטל זמן.
מה שאין כן על ידי] תשובה, מיט תשובה קאן מען 'אויפאמאל' זוכה זיין העכער.
דאָס האָט נישט קיין זמן.
איין רגע, אַ קורצער זמן [פון] תשובה שְׁלִימָה, 'וואָס' דאָס קאָן ברענגען, דאָס
האט קיין שיעור נישט.

^ס **ברות רבה** (א, ג): אמר (קהלת א, טו) מִצֵּת לֹא יִכָּל לְתַקֵּן וְחִסְרוֹן לֹא יִכָּל לְהִמָּנוֹת, בעולם הזה מי שהוא מעוות יכול לתקן, ומי שהוא מתוקן יכול לעוות, אבל לעתיד לבא, מי שהוא מעוות אין יכול לתקן, ומי שהוא מתוקן אין יכול לעוות. וְחִסְרוֹן לֹא יִכָּל לְהִמָּנוֹת, יש מהרשעים שמדוויגין זה עם זה בעולם, אחד מהן עשה תשובה לפני מותו, ואחד לא עשה תשובה, נמצא זה עומד בחבורת הצדיקים, זה עומד בחבורת הרשעים, והוא רואה אותו ואומר אלי ל, שמא אשמו פנים יש בדבר, אני וזה גבנו, אני וזה הרגנו כאחת, (וילפח) זה עומד בחבורת צדיקים, ואני בחבורת רשעים. והן משיבין ואומרין לו, שוטה שבעולם, מנוול היית ומושלך לאחר מיתתך שלשת ימים, ולא חבבלים גרורך לקבר, תחפִּיךְ יֵצֵעַ מִקְּפָה וּמִכִּסְפֵּי תוֹלָעָה, כשהבין זה חברו שב מאותו הדרך, ואתה היית בידך ספִּיקָה לעשות תשובה, ולא עשית. אמר להם הניחוני, שאלך לעשות תשובה. והן משיבין לו ואומרין, שוטה שבעולם, אין אתה יודע שיעול זה דומה לשבת, ועולם שבאת ממנו דומה לערב שבת, אם אין אדם מתקן ביבשה מה יאכל בשבת. ועוד עולם זה דומה לים, ועולם שבאת ממנו דומה לייבשה, אם אין אדם מתקן ביבשה מה יאכל בים. ועוד העולם הזה דומה למדבר, ועולם שבאת ממנו דומה ליישוב, אם אין אדם מתקן ביישוב מה יאכל במדבר. מהו עושה, חובק את ידי ואוכל את בשרו, שנאמר (קהלת ד, ה) הִפְסִיל חֶבֶק אֶת יָדָיו וְאָכַל אֶת בִּשְׂרוֹ. והוא אומר הניחוני שאראה את חברי כבכדור, ומשיבין ואומרים לו שוטה שבעולם, מצוין טהור הגבורה אגם. ועל מה אנו מצוין, על השער הזה, שצדיקים בצד רשעים, ולא שטאים בצד טהורים וכל טהורים בצד טמאים.

^{טו} וְזוֹלֵת הַרמב"ם (תשובה ב, א): אפילו עבר כל ימיו, ועשה תשובה ביום מיתתו, ומת בתשובתו, כל עונותיו נמחלין, שנאמר (קהלת יב, א-ב) [וְזָכַר אֶת בּוֹרְאָאֵה וְגו'] עַד אֲשֶׁר לֹא תַחֲשֹׁף הַשֶּׁמֶשׁ וְהָאוֹר וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים וְשָׁבוּ הָעֵבִים אַחֵר הַגֶּשֶׁם, שהוא יום המיתה, מכלל שאם זכר בוראו ושב קודם שימות, נסלח לו.

^{סז} ועייין בזה בחובת הלבבות (שער אהבת ה', סוף פרק ז).

צו

ובכל אופן יוצא מדבריו לענינו דמפרשת פרה אדומה
רואין שיש בחינה ומדרגה שאינו נופל תחת הזמן

יהיה איך שיהיה, זאָגט אַזוי דער קדושת לוי, אַז די פרה אדומה ווייזט אויף
דעם, אַז ס'איז נישט נופל קיין שום זאך תחת הזמן, ס'איז נישט נופל תחת הזמן.
[ולכן] מ'האָט נישט געלאָזט וואָרטן אויף קיין מענר'י שמש, [און] מ'האָט אים מַטמא
געווען [לכהן העושה את הפרה, כדי שיטבול ויעשנה מיד לאחר טבילה ובלא הערב שמש].
ער זאָגט עס [באופן] סַתמא זאָגט ער אַזוי [שפרה אדומה מורה על למעלה מן הזמן, ואינו
מבאר האיד, און] ס'איז אביסל שווער צו פאַרשטיין פאַרוואָס. אָבער [על כל פנים] אַזוי
זאָגט ער דאָרט.

צו

ישוב קושיא ה

ולזה כשקרח התעמק למעון שיכולין להביא את הגאולה שלא בזמנו, הביא
לעצמו ראיה מפרשת פרה אדומה, שמשם רואין הבחינה של למעלה מן הזמן

נו, קרח'ס שיטה איז דאך געווען אויכעט דאָס, אַז ער האָט געוואָלט ברענגען די
גאולה אויך פאַרן זמן, [והיה טוען] אַז ס'איז נישט גאַרנישט פאַרהאַנדן קיין זמן, [ורק]
מ'זאָל נאָר תשובה טון, איז גאַרנישט פאַרהאַנדן [קיין עיכוב זמן, און דער] וּבְתוֹכָם ה' [מה]
שישמעו כל ישראל תורה מפי הקב"ה] דאָס קאָן זיין אייביג.
און פון וואו האָט ער דאָס גענומען, [איבערדעס] זאָגט ער [במדרש, מה ראה קרח
לחלוק על משה] פרשת פרה אדומה ראה, [שהיא מורה על למעלה מן הזמן] אַזוי ווי דער
קדושת לוי טאָקע זאָגט, [ומזה למד קרח] אַז ס'איז נישטאָ ביי דעם קיין שום זמן.

צח

אבל טעותו היה דאף שבאמת הגאולה הוא למעלה מן הזמן, אבל
זה נמסר רק ביד הקב"ה המחליף את הזמנים, ולא ביד בית דין שלמטה

נאָר אָבער ס'איז דאך נישט אַלדינגס [כך, שהר"ן] די איינציגע זאך די גאולה איז
נישט פאַרהאַנדן [שיהיה באיזה זמן שיהיה, אלא בזמן המיוחד לכך, וואָס דאָס] האָט מען
געגעבן פאַרן בורא כל עולמים אין די הענט, דאָס קאָן נאָר דער באַשעפער.

צט

הקדמה לישוב קושיא זו

פרה אדומה הוא לכפרה על חטא העגל, וסיבת חטא העגל מבואר בנמרא דלא היו ישראל ראויין לאותה מעשה,
אלא זה היה בכדי להורות תשובה לרבים החוטאים, וכעין זה היה אצל דוד, שלא היה ראוי לאותה מעשה, אלא
בכדי להורות תשובה ליחיד החוטא

לפי זה יבואר גם המדרש פליאה שבקושיא זו.

[דהנה] פרה אדומה איז אַ תשובה אויפן חטא העגל, [ועל חטא העגל אמרו חכז"ל]^ס
לא היו ישראל ראויין לאותו מעשה אלא להורות תשובה לרבים. [און ביי] דוד המלך
שטייט אויך [שלא היה ראוי לאותה מעשה דבת שבע, אלא בכדי] להורות תשובה ליחיד.

^ס בגמרא עבודה זרה (ד: ה): ואמר רבי יהושע בן לוי, לא עשו ישראל את העגל [פירש"י: כלומר גבורים ושליטים
ביצורם היו, ולא היה ראוי להתגבר יצורם עליהן], אלא [גזירת מלך היתה לשלוט בהם, כדי] ליתן פתחון פה לבעלי תשובה
[שאים יאמר החוטא לא אשוב, שלא יקבלני, אומרים לו צא ולמד ממעשה העגל, שִׁקְפָרוּ, ונתקבלו בתשובה], שנאמר [ואתחנן
ה, כה] מִי יִתֵּן וְהָיָה לְכִבְּסָם זֶה לָקֶם לִירָאָה אֶתִּי כָּל הַיָּמִים וגו' [בסניי נאמר, אלא גבורים ואמיצי לכב ביראתם היו].
והיינו דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי, לא דוד ראוי לאותו מעשה [דבת שבע], ולא ישראל ראויין

והנה בפסוק אַרְוֹמָמָה ה' פִּי דְלִיתָנִי וְלֹא שִׁמַּחְתָּ אִיבִי לִי, פִּירֵשׁ רש"י ושאר מפרשים הדכונה בזה על מה שנודע לכל שנמחל לדוד אותו עון, בשעה שנפתחו השערים של בית המקדש בימי שלמה, רק כשהוכיח זכירת דוד אביו. וכל זה היה על ידי תפילת דוד שביקש מהקב"ה "להודיע" שנמחל לו אותו העון

[און] איך האָב דאָס שוין אַמאָל געזאָגט^ט (הא דלהלן באות קב-קג).

[דהנה] ס'שטייט דאָך (תהלים ל, ב) אַרְוֹמָמָה ה' פִּי דְלִיתָנִי וְלֹא שִׁמַּחְתָּ אִיבִי לִי, זאָגט רש"י און אַלע^א [מפרשים, דלשון פִּי דְלִיתָנִי פירושו] הגבהתני, דו האַסט מיך אויפגעהויבן.

[ונאמר זה אצל] מִזְמוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבֵּית.

[ווייל] די גמרא זאָגט דאָך^ב, דוד המלך האָט געזאָגט, רבונו של עולם מְחֹל לִי על אותו עוֹן. האָט אים דער בורא כל עולמים געזאָגט מְחֹל לָךְ. האָט ער געזאָגט הודיעני, זאָלסט מיר מודיע זיין. האָט ער געזאָגט בחיך איני מודיע, לאחר מותך אני מודיע.

און ווען ס'איז געקומען [לחנוכת בית המקדש, כשביקש שלמה להכניס את הארון] דבִּקּוּ השערים זה בזה, און שלמה המלך האָט געזאָגט כ"ד רננות [ולא נענה], ביז ער האָט נישט געזאָגט דוד המלך'ס פֶּחַ, זָכְרָה לְחִסְדֵּי דָוִד - אין מדרש שטייט גאָר^ג אַז דוד

לאותו מעשה. לא דוד ראוי לאותו מעשה, דכתיב (תהלים קט, כב) וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי יִצְרָה רַע חָלַל בְּקִרְבִּי ואין לו כח לשלוט בקרבו, ולא ישראל ראויין לאותו מעשה, דכתיב מי יתן והיה לִבְכֶּם זֶה לָהֶם לִירָאָה אֲתִי כָּל הַיָּמִים. אלא למה עשו, לומר לך [וגזירת מלך היתה ליתן פתחון פה לשבים] שֶׁאִם חָטָא יַחֲדִי, אומרים לו כִּלְךְ אצל יחיד. ואם חטאו צבור, אומרים להו לכו אצל צבור. ◦ וצריכא, דאי אשמועינן יחיד, משום דלא מפרסם חטאיה, אבל צבור דמפרסם חטאיהו [ואיכא חילול] אימא לא [ליתקבלו]. ואי אשמועינן צבור, משום דנפיש רחמייהו, אבל יחיד דלא אלימא זכותיה אימא לא, צריכא. ◦ והיינו דרבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, מאי דכתיב (שמואל ב' כג, א) נָאִם דָּוִד בֶּן יִשִׁי וְנָאִם הַגִּבּוֹר הָקֵם עָלַי, נאם דוד בן ישי שהקים עולה של תשובה.

^ט ועיין זה בדברי יואל כי תבוא (תניינא עמוד שצג).

^ב ברש"י תהלים (ל, ב): אַרְוֹמָמָה ה' פִּי דְלִיתָנִי, הגבהתני. וְלֹא שִׁמַּחְתָּ אִיבִי לִי, כמו 'עלי'. שהיו אומרים אין לדוד חלק לעולם הבא, וכשראו שבישילו נפתחו הדלתות לארון, אַז יָדְעוּ שִׁמַּח לוֹ הַקִּבְּיָה על אותו עון, ונהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה.

^ג במצודות דוד (שם): דְלִיתָנִי. רוממתני, במה ששלמה בני הבא מבט שבע, בנה המקדש. כי בזה ידעו הכל אשר מחלת לי על עון דבת שבע. אִיבִי, האומרים עדיין העון הזה שמור בידי.

^ד בגמרא שבת (ל, ב): [וכן הוא בגמרא סנהדרין (קז, א):] אמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב (תהלים פו, יז) עֲשֵׂה עִמִּי אוֹת לְטוֹבָה וִירָאוּ שֹׁנְאֵי יָבִישׁוּ, אמר דוד לפני הקב"ה, רבונו של עולם מְחֹל לִי על אותו עון [פירש"י: דבת שבע], אמר לו מְחֹל לָךְ. אמר לו עשה עמי אות בחיי, אמר לו בחיך איני מודיע, בחיי שלמה בנך אני מודיע. ◦ כשכונה שלמה את בית המקדש, ביקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים, דבִּקּוּ שְׁעִירִים [של בית קדשי הקדשים] זה בזה, אמר שלמה עשרים וארבעה רננות [ורנה, תפילה, תחינה, כתובים בתפילת שלמה (מלכים א' פרק ח) עד עשרים וארבע, ויש אומרים עשרים וארבע ברכות דתענית (דף טו, ו) ולא נהימא, וְלֹא נַעֲנָה. פתח ואמר (תהלים כד, ז-ז) שָׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִתְחֵי עוֹלָם וְיָבֹאוּ מִלֶּךְ הַכְּבוֹד, והטו בתריה למיכליעה [נסביר דעל עצמו אמר מלך הכבוד, אמרו לו שערם מי הוא זה מֶלֶךְ הַכְּבוֹד, אמר איהו ה' עֲזֹז וְגִבּוֹר], אמרו [לו שערם] מי זה מֶלֶךְ הַכְּבוֹד, אמר להו ה' עֲזֹז וְגִבּוֹר. חזר ואמר שָׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְשָׂאוּ פִתְחֵי עוֹלָם וְיָבֹאוּ מִלֶּךְ הַכְּבוֹד, מי הוא זה מֶלֶךְ הַכְּבוֹד ה' צ-בָאוֹת הוא מֶלֶךְ הַכְּבוֹד סָלָה. וְלֹא נַעֲנָה. כיון שאמר ה' אֱלֹקִים אֵל תָּשֵׁב פָּנֵי מִשְׁיַחְךָ וְיָכָרָה לְחִסְדֵּי דָוִד עֲבָדְךָ (דברי הימים ב' ו, מב), מיד נענה. באותה שעה נהפכו פני כל שונאי דוד [משפחת שאול, שמעי, וכיוצא בן] כשולי קדירה, וידעו כל העם וכל ישראל שמחל לו הקב"ה על אותו עון וכו'. והיינו דכתיב (מלכים א' ח, טו) בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי שָׁלַח אֶת הָעָם ויִכְרְכוּ אֶת הַמֶּלֶךְ וְיָלְכוּ לְאַהֲלֵיהֶם שִׁמְחִים וְטוֹבִי לֵב עַל כֹּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְדָוִד עַבְדּוֹ וְלִישְׂרָאֵל עַמּוֹ.

^ה בשמות רבה (ח, א): הֵדָא הוּא דכתיב שָׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם. שלמה אמר הפסוק הזה בשעה שהכניס הארון לבית קדשי הקדשים, עשה ארון של י' אמות, כיון שהגיע לפתח בית המקדש היה הפתח של י' אמות והארון של י' אמות, ואין עשיה אמות יכולין להכנס בתוך י' אמות, ועוד שהיו טעונין בו. כיון שבא להכניסו לא היה יכול, עמד שלמה והיה מתבייש ולא היה יודע מה לעשות, התחיל להתפלל לפני הקב"ה. מה עשה שלמה, אמרו רבותינו ז"ל, הלך והביא ארוננו של דוד ואמר ה' אֱלֹקִים אֵל תָּשֵׁב פָּנֵי מִשְׁיַחְךָ [ונָכָרָה לְחִסְדֵּי דָוִד עֲבָדְךָ]. ◦

המלך איז דאָרט אַליין געקומען, - [דעמאָלטס] האָבן זיך געעפענט די שַערים, [און פון דעם] האָבן זיי געזען כוחו של דוד. באותה שעה האָבן זיי געוואוסט אַז הקדוש ברוך הוא מחל לו על אותו עוֹן, ונהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה, כשולי קדירה נהפכו פני שונאי דוד.

[ונמצא דבחנות בית המקדש] דעמאָלטס איז מען [דאָס] געוואָר געוואָרן [כח התשובה והסליחה].

איבערדעם נאָך מַזְמור שיר חֲנֻכָּה, האָט ער געזאָגט אַרוממֶמֶךְ ה' פִּי דְלִיתִּנִי וְלֹא שִׁמַּחְתָּ אִיבִי לִי, [ווייל] ס'איז געוואָרן נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה, [ולזה אמר] האָסט מיך אויפגעהויבן.

קא

ס'איז דאָ לעולם אַסאַך מפרשים זאָגן גאָר^{יד} - טאַקע דער ארץ החיים^{עב} זאָגט עס אויכעט - פִּי דְלִיתִּנִי [איז] לשון דְּלֵת, [ווייל] די דְּלִתוֹת פון בית המקדש האָבן זיך געעפענט.

על כל פנים מ'האָט אים מוֹדִיעַ געווען [בשעת חנוכת הבית, שנמחל אותו עוֹן].

קב

ולכאורה למה באמת ביקש דוד על "הודעת" מחילת העון, והלא העיקר רק לבקש על עצם מחילת העון, ומה לו להודעה זו, וכי היה בגדר מבקש כבוד לעצמו

לכאורה דאָס גאַנצע [בקשה, צריך ביאור], האָב איך אַמאָל געפרעגט.

אמר רבי ברכיה בשם ר' חלבו, באותה שעה חָיָה דוד. והכל ממך לדרוש, שכן דוד אומר (תהלים ל, ד) ה' הַעֲלִיתָ מִן שָׁאוֹל נַפְשִׁי חַיִּיתִּנִי מִיָּדֵי בּוֹר. והיה שלמה אומר רבון העולמים עשה בזכותו של זה, שנאמר זָכָרָה לְחִסְדֵּי דָוִד עֲבָדְךָ, מִיֵּד נַעֲנֶה. מה כתיב אחריו, וככלות שְׁלֵמָה לְהַתְּפִלָּה וְהָאֵשׁ יָרְדָה מִהַשְׁמַיִם וְתֹאכַל הָעֵלֶה וְהַזִּבְחִים וּכְבוֹד ה' מָלָא אֶת הַבַּיִת (דברי הימים ב' י, א). ורוח הקודש צווחת ואומרת (קהלת ד, ב) וְשָׁבַח אֲנִי אֶת הַמַּהֲמִים שֶׁכָּבֹד אֱמַר מִן הַחַיִּים אֲשֶׁר הָמָּה חַיִּים עֲדָנָה. ○ התחיל שְׁלֵמָה אומר שָׁאוֹ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהַנְּשָׂאוֹ פִתְחֵי עוֹלָם וְיִבּוֹא מֶלֶךְ הַכְּבוֹד, אמרו לו השערים מי הוא זֶה מֶלֶךְ הַכְּבוֹד, אמר להם ה' צ-בָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכְּבוֹד סֵלָה, כיון שאמר להם כן, מִיֵּד שִׁכְבוּ, אלולי כן בקשו לרוץ את ראשו להמיתו.

^{עב} עיין בהערה שאחר זה. ועיין בפרי עץ חיים (שער ר"ח חנוכה ופורים) ובמחברת הקודש (למהרח"ו, שער הפורים), בדרך הסוד.

^{עב} בארץ החיים על תהלים (שם, להרה"ק ר' אברהם חיים כהן זצ"ל, בן בנו של הגאון בעל הסמ"ע והדרישה): מַזְמור שיר חֲנֻכָּה הַבֵּית לְדָוִד. אמרו רז"ל (תנחומא בשלח סימן י) וכי דוד בנאו, והלא שלמה בנאו, אלא משום שנתן נפשו עליו נקרא על שמו. ○ ונראה לי, שדוד אמר ברוח הקודש, וראה שירצה שלמה להכניס הארון לבית קדשי קדשים וידבקו השערים זה בזה, ויאמר כ"ד רננות ולא יִעָנֶה, עד כי יאמר זכור לדוד עבדך, ואז יתהפכו שונאי דוד פניהם כשולי קדירה. על זה אמר שירה. ואמר דְּלִיתִּנִי, לשון דְּלִתוֹת. גם הדלתות נעשו גבוהות, כמו שאמרו רז"ל (הובא בהערה עב), לכן אמר בלשון דְּלִיתִּנִי. ○ דבר אחר כמו שכתבתי לעיל (במזמור ג, ומזמור כה) כי דוד עשה עצמו כדל שואל, וישב על הארץ ואמר פִּי עֲנִי וְאָבִיּוֹן אֲנִי, והקב"ה קבל תשובתו כאילו הוא דל, ודינו כיחיד. ושפיר נלמד ממנו תשובת יחיד, אף כי מֶלֶךְ דִּינוֹ כְּרִבִּים. ○ וגם רמז לשני דלתין של מ' דְּלִסְפָּה הַמְּשָׁה (ישע' ט, ט), מ' סתומה, שני דלתין כזה ל', המורה על 'יוד', נשמת משיח, ולכן אמר דְּלִיתִּנִי.

ועיין קרוב לזה באגרא דכלה פרשת מטות (בדרושי ההפטר) וז"ל: ויש לפרש עוד אַרוממֶמֶךְ ה' פִּי דְלִיתִּנִי, אמר דוד על עצמו. שאמרו רז"ל (עבודה זרה ד:) לא היה דוד ראוי לאותו מעשה רק להורות תשובה ליחיד, ואם כן נעשה דוד דלת לשבים. וזהו שאמר אַרוממֶמֶךְ ה' פִּי דְלִיתִּנִי, שעשית אותי דלת לשבים. אבל לא נדע סיפא דקרא לפי זה. על כן נראה לי לפרש דהנה אמרו רז"ל שלא רצו השערים והדלתים להפתח בימי שלמה, עד שאמר זָכָרָה לְחִסְדֵּי דָוִד עֲבָדְךָ, באותה שעה נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה. והנה למה הודיע הש"י זה בעסק הדלתים, הוא לדעתי מטעם הנ"ל, להורות דמעשה בדוד היה כדי לפתוח 'דלת' לשבים. וזהו שאמר אַרוממֶמֶךְ ה' פִּי דְלִיתִּנִי, שעשית אותי דלת לשבים, בהודיע כל זה בפתיחת הדלתים, שלא רצו לפתוח רק על ידי דוד. וזהו וְלֹא שִׁמַּחְתָּ אִיבִי לִי, דבאותה שעה נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה, שראו והבינו שלא היה דוד ראוי לאותו מעשה, רק להיות דלת פתוחה לשבים.

דוד המלך, מילא [ער] האָט געבעטן [אז] הקדוש ברוך הוא זאל אים מוחל זיין אויפן ערן, מילא וואָרן ס'האָט דאָך געברויכט צו זיין אזוי. נאָר וואָס ער האָט געבעטן מ'זאל אים מודיע זיין, וואָס איז אים נפקא מינה די ידיעה.
האָט ער עפעס געזוכט פֿבוד חלילה?

^{קג}
אמנם ביאור הענין, כי זה היה התנצלותו של דוד על החטא דכל זה היה בכדי להורות תשובה ליחיד, וזה שייך רק באופן שנתוודע שנמחל לו החטא, דבזה יתחזק היחיד לשוב בתשובה ושימחל לו, ולכן ביקש על ההודעה, שזה שייך לענין הוראת תשובה ליחיד
[וביארתי] נאָר וואָס'זשע דען, וואָרן די גאַנצע זאך [של אותו ערן] איז דאָך געווען להורות תשובה ליחיד, מ'זאל זען אז ס'האָט גענוצט תשובה.
נו אז מ'וועט נישט מודיע זיין אז מ'האָט אים מוחל געווען, אז די וועלט וועט נישט וויסן, וועט מען דאָך נישט וויסן [דעם פֿתֿ התשובה], וועט דאָך נישט זיין קיין להורות תשובה, פאלט דאָך אוועק דער גאַנצער טעם [החטא], נו איז דאָך נישטאָ קיין התנצלות אויפן חטא. וואָרן דאָס איז דאָך דער אַמת געווען זיין התנצלות.
און ס'איז אַן אַמת'דיגע התנצלות געווען, פֿדי להורות תשובה.
נו ברויך מען דאָך דאָס מודיע זיין.

^{קד}
אמנם אחי צריך ביאור למה הוצרכו ליקח דוקא צדיק גדול כדוד המלך לצורך הוראת התשובה ליחיד, ולא היה סגי בצדיק אחר וכדומה
על כל פנים איז דאָך פון דעם אַרויסגעקומען אַ גרויסע זאך, להורות תשובה.
נאָר פאַרוואָס האָט מען דוקא גענומען דוד המלך.
מילא דעם כלל ישראל [שאצל חטא העגל, שהוא] אויף להורות תשובה לרבים, מילא דורך וועם דען [זאל מען נעמען, וכי יקחו גוים לזה, והלא] נאָר פאַר אידן נוצט דאָך תשובה"י.
אַבער [להורות תשובה] פאַר אַ יחיד, פאַרוואָס גראַד דוד המלך, ס'איז דאָ אַנדערע צדיקים.

^{קה}
אמנם התירוץ על זה כי דוד המלך הוא נשמת משיח צדקינו אשר הוא יחזיר את כל ישראל בתשובה שלימה לעתיד לבא, ולכן הוצרך להיות הוראת כח התשובה דייקא על ידי דוד המלך
נאָר דוד המלך איז דאָך דער מלך המשיח, [כדכתיב] וְעַבְדִּי דָּוִד מֶלֶךְ עָלֵיהֶם (יחזקאל לו, כד), אַזוי זאָגט ער דאָרט.
ס'איז דאָ פֿשטים^{טז} [בזה], צי פון זרע דוד, צי דוד אליין.
על כל פנים אז ס'איז 'נשמת' דוד, זאָגן זיי דאָך אַלע אַזוי"ח.
נשמת דוד ומשה - זאָגט דאָך דער אור החיים הקדוש^{טז} - וועט זיין דער מלך המשיח.

^{טז} כמבואר בתחומא האזינו (סימן ד). ועיין בזה באורך בכני יששכר (סיון מאמר ב) שכתב כמה טעמים לזה.
^{טז} כמובא ברד"ק על יחזקאל שם וז"ל: וְעַבְדִּי דָּוִד מֶלֶךְ עָלֵיהֶם. המלך המשיח יקרא דוד, לפי שיהיה מזרע דוד קראו דוד, או רמז לתחיית המתים [והיינו שיהיה דוד בעצמו. וכן באור החיים הק' דלהלן מזכיר ב' הפשטים].
^{טז} דאף למאן דאמר דקאי על זרע דוד, יש בו גם נשמת דוד.

קו

[והנה המלך המשיח] ער וועט דאך מחזיר זיין בתשובה דעם כלל ישראל, אזוי זאגט דאך דער רמב"ם.⁹

[ונמצא כי דוד המלך] ער איז טאקע דער בעל המעשה, וואס ער וועט מחזיר בתשובה זיין דעם כלל ישראל.

[ולכן] האט 'ער' דאס געברויכט דורכצופירן, און זיין להורות תשובה [אף לכל יחיד].

קז

ווייל 'יעדער' ברויך תשובה טון, נישט נאר תשובת הרבים¹⁰, [אלא גם] תשובת יחיד, יעדער [עקסטער] ברויך תשובה טון, יעדער מענטש, אזוי ארום וועט קאנען זיין די גאולה, [ווייל] אין ישראל נגאלין אלא בתשובה¹¹.

קח

איבערדעם האט דוד המלך דאס געדארפט צו ווייזן [דעם כח התשובה], ווארן דאס איז דאך דער גאנצער כח [הגאולה].

איבערדעם האט ער זיך אזוי געפריידט אז מ'האט עס מודיע געווען פאר די וועלט, ממילא וועט ער האבן א כח, מיט וואס מחזיר בתשובה זיין דעם גאנצן כלל ישראל.

קט

ישוב קושיא זו

דיבורו של קרח כל העדה כלם קדשים ובתוכם ה', הם דיבורים של אמת, אלא שיתקיים זה רק לעתיד לבא כשיחזרו כל ישראל בתשובה ויהיו כולם קדושים. ולכן כששמע דוד דיבור זה, שמח על זה, כי כח זה יהיה לעתיד לבא על ידי דוד המלך

נאר ער קרח האט דאך גע'טענה'ט אז כל העדה כלם קדשים ובתוכם ה', אפילו מ'איז נאכנישט ראוי, [אבער] דער מלך המשיח וועט זיי אלע קאנען מחזיר בתשובה

⁹ באור החיים הק' ויחי (מט, א): כי הלא ידעת דברי הזוהר הקדוש (ח"ג ג' רמז. ודף רפ.) כי משה הוא הגואל אשר גאל את אבותינו, הוא יגאל אותנו, וישיב בנינו לגבולם, דכתיב (קהלת א, ט) מ'ה ש'היה ה'וא ש'היה, ראשי תיבות 'משה'. ולא יקשה בעיניך דבר זה באומרך הלא מלך המשיח משבט יהודה, מזרעו של דוד המלך ע"ה, ויש אומרים דוד עצמו מלך המשיח, דכתיב ועבדי דוד מלך עליהם כמשמעו, ואם כן היאך אנו אומרים שהוא משה, הבא משבט לוי. יש לך לדעת, כי בחינת נשמת משה ע"ה היא כלולה מייב שבטי ישראל, כי כל הס' ריבוא היו ענפיו ע"ה, וענף שבטו של דוד במשה הוא, ולזה תמצאנו בארץ מדבר שהיה מלך וכהן ולוי ונביא וחכם וגבור, שהיה כולל כל הענפים שבקדושה, ולעתיד לבא תתגלה בעולם שורש המלכות שבמשה, שהוא עצמו מלך המשיח, והוא דוד, והוא ינון ושלמה. - [ועיין בענין זה ביואל משה (א, לו. ובסוף ההקדמה)].

¹⁰ ברמב"ם (מלכים יא, ג-ד): ועיקר הדיבורים ככה הן, שהתורה הזאת חוקיה ומשפטיה לעולם ולעולמי עולמים, ואין מוסיפין עליהן ולא גורעין מהן. ואם יעמוד מלך מבית דוד, הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו, כפי תורה שבכתב ושבעל פה, ויכופ כל ישראל לילך בה ולחזק בדרך, וילחם מלחמות ה', הרי זה בחזקת שהוא משיח. אם עשה והצליח ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל, הרי זה משיח בודאי, ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' בידו, שנאמר (צפני ג, ט) כי אז אֶהְפֹךְ אֶל עַמִּים שֹׁפֵה בְרוּךְ לִקְרָא כֻלָּם בְּשֵׁם ה' לְעִבְדוֹ שֶׁכֶּם אָחָד. ועוד ברמב"ם (תשובה ט, ב): ומפני זה נתאו כל ישראל נביאיהם וחכמיהם לימות המשיח, כדי שינוחו ממלכיות שאינן מניחות להן לעסוק בתורה ובמצוות כהוגן, וימצאו להם מרגוע, וירבו בחכמה, כדי שיוכלו לחיי העולם הבא. לפי שבאותן הימים תרבה הדעה והחכמה והאמת, שנאמר (ישעי' יא, ט) כי מִלְּאֵה הָאָרֶץ דַּעַת ה' וכו', מפני שאותו המלך שיעמוד מזרע דוד, בעל חכמה יהיה יתר משלמה, ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו, ולפיכך ילמד כל העם ויורה אותם דרך ה', ויבואו כל הגוים לשומעו וכו'.

¹¹ שהרי ענין להורות תשובה לרבים כבר למדנו ממה שנתכפר עון העגל, וכמבואר בגמרא שם. אבל מעשה דוד היה בכדי להורות תשובה אף ליחיד, וכמבואר בגמרא שם.

זיין. [און] דעס איז דאָך געווען אַמאָת'דיגע דבֿורים, ס'איז נאָר דער פעלער ס'איז נאָר געווען פֿאַר דער צייט, אָבער די דיבורים אַליין זענען דאָך אַמאָת. [ולכן] האָט זיך דוד המלך מיט דעם געפֿרייט, וואָרן דאָס האָט מען דאָך געדאַרפֿט, 'ער' האָט דאָך דאָס געברענגט דערצו, ער זאָל מוֹדִיעַ זיין אַז ס'קאָן יעדערער תשובה טון, פֿלעם קדשים ובתוכם ה'.

קי
וקרח אמר זה בכפל לשון 'כל', דוה מורה לא רק על הרבים שישבו, אלא על כל יחיד ויחיד. וכמו שביאר ה"ט בלשון כפול בזה, דוה מורה על כולו ממש, ולא רק על רובו ככולו וואמר בכפל לשון, פֿין 'כל' הַעֲדָה 'פֿלעם' [קדושים], צוויי מאָל [לשון 'כל', דהיינו] יעדערער [ממש]. אַזוי ווי דער טורי זהב זאָגט²⁶ [נדפֿל הלשון מורה על כולו ממש, ולא רק רובו ככולו].

קיא
וטעות קרח הוא רק במה שרצה להקדים לפני זמנו, אבל כשיגיע הזמן הרי דבריו הם אמת, ויהיה זה בכח דוד, ולכן כששמע דוד מאמר זה שמח ואמר אַרוממָה ה' פֿי דְלִיתִנִי וְלֹא שִׁמַּחְתָּ אִיבִי לִי ממילא ברויך דאָך טאַקע יעדערער [יחיד] תשובה טון [לעתיד לבא], דאָס האָט ער [קרח] דאָך זיך געאיילט, און צו דעם האָט ער דאָך געברענגט דעם זמן [שרצה לקרב זמן זה בימיו].

[ולכן] האָט ער [דוד] זיך געפֿרייט, וואָרן די דיבורים זענען דאָך אַמאָת געווען אויף דעמאָלטס [על זמן הגאולה], ס'איז נאָר געווען אַ טעות, דער טעות איז געווען אַז ער האָט עס געזאָגט פֿאַר דער צייט, אָבער דעמאָלטס אין די צייט איז דאָך עס אַמאָת.

²⁶ בטורי זהב (א"ח תקפב, ג): עוד כתב (בלבוש שם, סעיף ז) שאין לומר (בתפלת ר"ה) מְלוּךְ עַל כָּל הָעוֹלָם 'פֿולו', שהוא כָּפֵל [לשון]. ובכל הספרים יש כן. ונראה לי ליישב, דמצינו הרבה פעמים רובו ככולו (ע"י ניר מב. והוריות ג), וקא משמע לן כאן כולו ממש. ויש ראה לזה לעיל [ומפרש בלבושי שרד, היינו מה שאומרים וְכָל הָרֶשֶׁעָ 'פֿולָה' פֿעֲשֵׁן תִּכְלֶה. - וביד אפרים כתב דצריך לומר לעיל "סימן ש"פ" (סעיף א), עיין שם בטורי זהב ס"ק א' (ועיין גם בשערי תשובה (שם)].

וז"ל הטורי זהב שם בסימן ש"פ [על מה שכתב המחבר, אחד מבני החצר ששכח ולא עירב עם האחרים, אוסר עליהם. מה תקנתם, יבטל להם רשותו, שיאמר רשותי מבטלת לכם או קנייה לכם וכו']. ואם דעם ארבעה או חמשה, צריך לבטל לכל אחד ואחד שיאמר רשותי מבטלת לך ולך. ויש אומרים שְׂדֵי שיאמר רשותי מבטלת לכולכם. ועל זה כתב ה"ט ז': 'לך ולך'. משמע דלדיעה זו לא מהני 'לכולכם'. ונראה הטעם, דמצינו רובו ככולו, ועל כן אי אמר 'לכולכם', אפשר דלא נתכוין רק על הרוב. ומהאי טעמא נראה לי נוסח התפלה בראש השנה מְלוּךְ עַל כָּל הָעוֹלָם פֿולו, דאמר כפל לשון, להוציא שלא נפרש על רובו.

[ועיין שם ביד אפרים (סימן תקפב) שכתב עוד: ועיין בבנין אריאל פרשת קרח, בפסוק פֿי כָל הַעֲדָה פֿלעם קדשים, דבר נאה ומתקבל (ועיין גם בשערי תשובה שם). - וז"ל הבנין אריאל שם: כָּל הַעֲדָה פֿלעם קדשים. פֿירש"י כולם שמעו אנכי ולא יהיה. כל המפרשים נתנו לב מה ראה רש"י וכן וז"ל במדרש רבה (כב, י) דנקטי להך מילתא, ומאי קשיא להו אפשטיה דקרא. ו והנראה לע"ד על פי מה שכתב בטורי זהב א"ח סימן תקפ"ב ס"ק ג' שבעל הלבושים כתב בתפלה מְלוּךְ עַל כָּל הָעוֹלָם פֿולו כבדוך, שראוי לחמוק תיבת 'פֿולו', שהרי כבר אמרו מְלוּךְ עַל כָּל הָעוֹלָם. ותיירך הטורי זהב לקיים הנוסח, דאשכחן לפעמים רובו ככולו, הלכן לא סגי בחיבת 'כל', שיש לפרשו על רוב, משום הכי חזוירן וכופלין תיבת 'פֿולו', דמשמע בדיק, שלא נעדר אחד עכ"ד. ובמקרה זה יש להקשות כיצא בזה, שאמרו כָּל הַעֲדָה פֿלעם קדשים וכו', וצריך לומר כסכרת הטורי זהב, דאי מיכל' העדה, לא הוה משמע אלא רובן, לכן אמרו 'כולם' קדושים, לא חסר מהם אפילו אחד. ועל זה קשה מנא ידעי שלא נמצא בכל עדת ישראל אפילו אחד אשר איננו קדוש, לכן פֿירש רש"י מדברי רז"ל דכולם קדושים היינו ששמעו בסיני אנכי ולא יהיה לך, ואותן הדברות בודאי כל ישראל שמעו ואחד מהם לא נעדר, כמו שמפורש במדרשות (ילקוט שמעוני יתרו רמז רפ) שאם היה חסר מכלל ישראל אפילו אחד לא היו כדאי לקבל את התורה, ובענין זה ודאי כולם הוו קדושים (ועיי"ש עוד בזה לפי דרכו שם)].

אָבער אין דער צייט ווען ס'איז אָמֶת, איז דאָס געווען דורך דוד המלך, דורכדעם וואָס ס'איז געווען נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה, [ווען] ס'איז נתברר געוואָרן אַז מ'האָט אים מוחל געווען על אותו עֶוֶן.

איבערדעם האָט ער דאָך טאַקע אויף די דיבורים זיך געפריידט [און] מַגִּיגן געווען אַרוממך ה' כִּי דָלִיתָנִי וְלֹא שָׁמַחְתָּ אִיבִי לִי, [דזה נאמר על הזמן שראו הכל שנמחל לו העון, ונמצא שהיה מזה 'הוראת תשובה לכל יחיד', ונתודע התנצלות חטאו של דוד שכל זה היה הכנה למה שיחזיר את ישראל בתשובה לעתיד, שאז יתקיים מאמר זה שאמר קרח כִּי כָל הָעֵדָה כָּלָם קֹדְשִׁים וּבְתוֹכָם ה'].

קע

ברכת הקודש

דער בורא פֿל עוֹלָמִים זאָל דערלייכטן די אויגן.

זאָל דערפרייען אידישע הערצער.

זאָל אַריינשיינען אין אידישע הערצער, מ'זאָל דבוק זיין אין אָמֶת, און אין די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה.

מ'זאָל מיר די זכִּיָּה האָבן, נאָך צו טון תּוֹשֻׁבָּה שְׁלִימָה פֿאַר הַקְּדוֹשׁ ברוך הוא ..

מ'זאָל מיר בְּמַהֲרָה מְקַבֵּל זיין פֿני מְשִׁיחַ צִדְקָנוּ בְּקִדּוּשָׁה וּבְטָהֳרָה, בְּשִׂמְחָה וּבִנְחָת, מיט כָּל מִינֵי יְשׁוּעוֹת טוֹבוֹת.

מ'זאָל מיר זוכֶּה זיין צו זען במהרה, בְּהַתְּרוֹמָמוֹת קֶרֶן הַתּוֹרָה וַיִּשְׂרָאֵל, און הַתְּגָלוֹת כְּבוֹד שְׁמַיִם עָלֵינוּ, בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.

